

LIETAUS VAIKAI

Lietuvos autizmo asociacijos žurnalas

2021 / NR. 13

Rugsėjis

MANO KLASIOKAS – AUTISTIŠKAS

„SPECIALISTERNE DK“
VADOVAS:
„SIEKIAME ĮDARBINTI
MILIJONĄ AUTISTIŠKŲ
ŽMONIŲ“

SENSORIŠKAI
TINKAMA
APRANGA



TURINYS

3

Neuroįvairovė: ne problema, o galimybė. Ne individuali, o visuomenės

Prof. Inga Minelgaitė

4–6

Mano klasiokas – autistiškas

Jurgita Žalgirytė-Skurdenienė

7–9

Važiuojame į sanatoriją!

Julija Dargienė

10–11

Kuo skiriasi ugdymo organizavimas Norvegijoje ir Lietuvoje?

Jurgita Dranseikienė

12–13

„Seemann autismus autark“ Vokietijoje: „Mes vedame palydėdami“

Žydronė Žukauskaitė

14–16

Socialinė autistiškų asmenų įtrauktis į aukštąjį mokslą – visos akademinės bendruomenės atsakomybė

Dr. Kristina Žardeckaitė-Matulaitienė ir Indrė Muraškaitė

17–19

Autizmo saviagnostikos testas lietuvių kalba (16+)

20–21

„Specialisterne DK“ vadovas: „Siekiamo įdarbinti milijoną autistiškų žmonių“

Domantė Platūkytė

22–23

Pika valgymo sutrikimas: kas tai, priežastys ir kaip spręsti

Laura Šaulytė-Graičiūnienė

24–25

Sensoriškai tinkama apranga

Laura Šaulytė-Graičiūnienė

26

Aktyvus „Kretingos lietaus vaikų“ pirmasis pusmetis

Jūratė Barkauskienė ir

Rima Neverauskytė-Brundzienė

Žurnalas

„Lietaus vaikai“

ISSN 2669-1825

Vyriausioji redaktorė

Barbora Suisse

barbora.s@lietausvaikai.lt

+370 698 00803

Projekto vadovė

Kristina Košel-Patil

kristinakup@lietausvaikai.lt

+370 609 41420

Redaktorė

Sigita Bertulienė

Dizainerė

Inesa Gervė

Spaustuvė

UAB „Grafija“



Tiražas 1000 vnt.

Leidinyi platinamas nemokamai.

Elektroninė žurnalo versija skelbiama

www.lietausvaikai.lt

Žurnalą leidžia

Lietuvos autizmo asociacija „Lietaus vaikai“



lietaus vaikai
Lietuvos autizmo
asociacija

Žurnalą finansuoja



NEJGALIŲŲ REIKALŲ
DEPARTAMENTAS
PRIE SOCIALINĖS APSAUGOS
IR DARBO MINISTERIJOS

Visos teisės saugomos.

Kopijuoti ir platinti galima tik gavus raštišką redakcijos atstovo sutikimą.

Viršelio nuotraukos autorė – Lina Vainauskaitė-Butvidienė.
Modelis – Aleksas (8 metai).

Neuroįvairovė: ne problema, o galimybė. Ne individuali, o visuomenės



Inga Minelgaitė,

Islandijos universiteto profesorė
ir Lietuvos garbės konsulė
Islandijoje, įvairovės puoselėtoja

Gyvenime dėviu keletą „kepurį“, iš jų viena yra profesorės verslo ir vadybos srityje. Verslo pasaulis – labai pragmatiškas, čia dažnai skamba klausimai: „O kas

iš to? Kokia iš to nauda?“ Versle siekiant tam tikro elgesio ar pokyčio reikalingi svarūs argumentai. Todėl, jei kam nors nesiseka įaukinantis toleranciją dėl neuroįvairovės švietime ar visuomenės gyvenime, kviečiu išklausti pragmatiško verslininkų požiūrio ir kalbėti argumentais.

Praeitį. Ar žinojote, kad prie žmonių rasės suklestėjimo, tikėtina, nemažai yra prisidėję su autizmu bei aktyvumo ir dėmesio sutrikimu (angl. *attention deficit/hyperactivity disorder*, ADHD) siejami genai? Psichologė, mokslų daktarė Devon MacEachron teigia, kad, skirtingai nei dauguma mano, autizmo ir ADHD genai yra ne klaidos, o žmogaus genomo variacijų rezultatas, kuris visuomenei turi ir turės naudos. Vienas iš su ADHD siejamų genų DRD4 žinomas kaip naujovių ieškojimo genas. Jis žmonių evoliucijoje atsirado prieš daugiau nei 10 tūkst. metų. Su autizmu asocijuojami genai taip pat atsekami daugiau nei 10 tūkst. metų. Tyrimai rodo, kad su autizmu siejama genetinė dispersija greičiausiai išgyveno žmogaus evoliucijos metu, nes prisidėjo prie išskirtinių atminties įgūdžių, geresnio vizualinio, skonio ir kvapo suvokimo, precizijos detalėms, sofistikuoto ir išvystyto supratimo apie sudėtingas sistemas, tokias kaip gyvūnų elgesys. Neuroįvairovė yra dalis mūsų, kaip rūšies, genetikos ir mūsų evoliucijos, prisidėjusios ne tik prie mūsų išgyvenimo, bet ir prie tobulėjimo bei vystymosi.

Dabartis. JAV 6,1 mln. 2–17 metų vaikų turi ADHD diagnozę. Vienam iš 59 vaikų nustatomas autizmo spektro sutrikimas. Tai didžiulė populiacijos dalis! Problema? Ne, galimybė. Pavyzdžiui, daugelis iš mūsų patiria stresą greitai besikeičiančiose situacijose, o ADS turintys žmonės klesti, ypač kai reikalingas kūrybingumas, *out of the box* mąstymas. Taigi ADHD iššūkių turintis asmuo gali pasiekti puikių rezultatų komiko, detektyvo, žurnalisto, aktoriaus ar fotografo darbe. Apie autizmo spektro žmonių gebėjimus srityse, reikalaujančiose itin aukštos dėmesio koncentracijos, jau turime tiek įrodymų, kad nors vežimu vežk. Nauda? Specifinių talentų šaltinis, kuris gali nešti naudą visuomenei ir įprasminti

to talentingojo egzistenciją. Kaip tai padaryti? Kurti palankią aplinką. Kaip? Keičiant požiūrį ir didinant toleranciją. Iš pradžių pakaks, jei matydami, kaip mama bando susikalbėti su „sunkių“ vaikų kavinėje, vietoj teisiančio žvilgsnio veidą papuošite „viskas gerai, nesijaudinkite“ šypsena. Antras ir kur kas svarbesnis žingsnis yra mokyklos. Ir ne nuo mokytojų reikia pradėti, o nuo tėvelių ir jų požiūrio į neuroįvairovę atstovaujantį savo vaiko bendraklasį.

Ateitis. Tyrimai leidžia manyti, kad visame pasaulyje žmonių, turinčių ADHD ir autizmo diagnozę, tik daugės. Yra tamsūs ateities scenarijus su didelėmis biudžeto išlaidomis, atstumtųjų grupe ir pan. Kitas scenarijus – tolerantiška ir įtrauki visuomenė, kurioje sukurtos sąlygos įvairovės talentams manifestuoti. Įgalinti neuroįvairovę atstovaujantieji įdarbina savo talentus, gyvena orų gyvenimą, moka mokesčius, padeda naujai žvelgti į situacijas. Nauda? Taikesnė ir pažangesnė visuomenė, kurioje pagrindinis dėmesys skiriamas ne „žuvų dalijimui“, o užtikrinama, kad pažeidžiamiausios visuomenės grupės išmoks ir turės galimybę „žvejoti“. Pragmatiškiau? Autizmo spektro asmenys jau dabar įvardijami kaip potencialas įmonių konkurenciniam pranašumui kurti. Tokių žmonių reikšmė ateities darbo rinkoje augs dėl dažnai išskirtinių kognityvinių gebėjimų, pavyzdžiui, analizuojant didelius techninius duomenų masyvus. Šiandien ekspertai nedvejodami kalba apie būtinybę išnaudoti kuo įvairesnius žmonių gebėjimus robotizacijos ir automatizacijos procesams atsvirti. Todėl neuroįvairovė yra vienas iš būdų ateities iššūkiams atsispresnei darbo rinkai sukurti.

Gyvenimas su ADHD ar autizmu nėra lengvas. Ir nesiekiu minimizuoti šios būklių sukeltų sunkumų. Tačiau tuo pat metu reikia atkreipti pasaulio dėmesį į mūsų smegenų skirtumų grožį ir vertę. Dr. Devon MacEachron teigia, kad neuroįvairovė gali būti tokios pat lemiamos svarbos žmonijai kaip ir bioįvairovė svarbi gyvybei Žemėje apskritai. Todėl neuroįvairovę palankios sąlygos nėra paties skęstančiojo ir jo šeimos reikalas. Tai visos visuomenės reikalas. Vaikui užauginti reikia viso kaimo, sako liaudies išmintis. Autistiškam vaikui užauginti reikia dviejų kaimų. Bet tai verta! Kaimas tampa vieningesnis, jame atsiranda daugiau pagarbos ir prasmės, o autistiški vaikai išauga Albertais Einsteinais, Susanomis Boyle ir Elonais Muskais.

Verslo pasaulis itin pragmatiškas. Tačiau jis ir dinamiškas, gebantis rekordiškai greitai įgyvendinti pokyčius, sugebantis duoti ir turintis kompetencijų paversti aplinką geresne gyventi visiems. Jau yra šiuolaikinių verslų, kurie ne tik gamina ir parduoda, bet ir proaktyviai dirba su teigiamais visuomenės pokyčiais. Kai vis dar neturime pakankamos įstatymų bazės, biudžeto, specialistų ir kt. neuroįvairovės teikiama pranašumams visų labai įgalinti, noriu tikėti, kad verslas gali būti tas katalizatorius, kuris ras jėgų, kūrybiškumo ir valios prisidėti prie šios ilgalaikės, tačiau itin tvarios investicijos į geresnę ateitį.

Mano klasiokas – autistiškas



Jurgita Žalgirytė-Skurdenienė,
psichologė, muzikos terapeutė

Kiekvienų mokslo metų pradžia dažnai tampa iššūkiu ne tik vaikams, kuriems po vasaros pramogų ir laiko su šeima reikia grįžti prie kasdienės struktūruotos

rutinos ir mokymosi proceso, bet ir tėvams, kurie nerimauja, kaip jų vaikui seksis naujaisiais mokslo metais. Su dar didesniu nerimu susiduria autistiško vaiko, ypač būsimo pirmoko, tėvai, laukdami psichologinės pedagoginės tarnybos vertinimo, sprenddami, kuri mokykla patenkins ne tik individualius vaiko poreikius, bet ir suteiks galimybę jam augti visateisiu visuomenės nariu, svarstydami, kaip jį priims bendraklasiai ir kaip reaguos jų tėvai. Prieš mokslo metus man dažniausiai tenka išgirsti tokį klausimą: ar sakyti ir ką sakyti apie savo vaiko autizmo diagnozę mokyklos administracijai, mokytojai, klasės mokiniams ir jų tėvams?

Mes visi esame unikalūs, nepaisant to, ar turime kokių nors ypatumų ar sutrikimų, ar ne, todėl vieno atsakymo į šį klausimą nėra ir negali būti. Visada rekomenduoju pasitarti su specialistais, su tais, kurie pažįsta jūsų vaiką, kurie iki mokyklos su juo dirbo, arba su tais, kuriais pasitikite. Reikėtų objektyviai įvertinti savo vaiko poreikius, galimybes ir pabandyti pasirinkti jam labiausiai visomis prasmėmis augti padėsiančią ugdymo įstaigą. O tada pasikalbėti su būsima mokytoja. Tik jūs patys galite nuspręsti, kiek ir ką norite sakyti apie savo vaiką, jo poreikius ar diagnozę. Tačiau verta prisiminti, kad nuo šiol pusę dienos jūsų vaiku rūpinsis ir jį ugdys mokytoja. Nuo jūsų ryšio su pedagogais priklausys, kaip jausitės jūs: būsite ramūs išleiddami savo vaiką į mokyklą ar nerimausite, kol jis grįš iš ugdymo įstaigos. O nuo to, kaip jaučiatės jūs, priklausys ir jūsų vaiko savijauta. Mokytojai, neturėdami specialaus pasiruošimo dirbti su autistiškais vaikais, taip pat susiduria su didžiuliais iššūkiais. Ir tik nuo mūsų, suaugusiųjų, tėvų ir mokytojų, priklauso, kokią bendruomenę sugebėsime sukurti savo klasėje.

Apie tai, kokios įvairios gali būti patirtys ir sprendimai, kalbėjau su keliais žmonėmis, kurie vienaip ar kitaip susidūrė ar susiduria su autizmo spektro sutrikimu bendrojo ugdymo mokykloje.

Kristina, autistiško vaiko mama:

„Kai prieš metus autistiškas sūnus pradėjo lankyti bendrojo

ugdymo mokyklą, aš iš pat pradžių pasirinkau būti atvira. Per pirmus pokalbius su mokytoja pasitarėme, ką ir kaip geriau daryti. Ji manęs paklausė, ar noriu apie savo vaiką pasakyti kitiems klasės tėvams. Manau, tai labai svarbu, nes mano sūnus kartais gali elgtis keistai, o kitiems vaikams kiltų klausimų. Noriu, kad mes į juos atsakytume, o ne paliktume spėlioti. Mokytoja susirinkime tėvams pasiūlė prisistatyti ir papasakoti apie savo vaiką. Pakalbėjau apie sūnaus pomėgius ir apie tai, kad jis yra autistiškas. Papasakoju apie mūsų kelią iki mokyklos ir paprašiau matyti mano vaiką, o ne jo diagnozę. Sulaukiau ne vieno tėvo palaikymo. Jie man pasakė turbūt svarbiausią dalyką – kad mano sūnus yra šios klasės dalis. Prabėgus metams jaučiu, kad jis tikrai yra tos klasės dalis. Mačiau tokių gražių dalykų! Sūnui buvo neramu iki klasės eiti vienam, todėl mokykla man leido jį palydėti. Vieną dieną klasiokai mus palydėjo iki klasės. Girdžiu, mano sūnui sako: „Va čia tavo kortelės, pažiūrime, kokia dabar bus pamoka ir ko tau reikės jos metu.“ Vaikai tai darė patys, neragindami. Per mokslo metų baigimo šventę mačiau, kad mano vaikas bėgioja su klasiokais, nori bendrauti ir žaisti kartu, o kai nori pabūti vienas, atsiriboja. Nepajutau, kad būtų atstumiamas. Mano vaikas per atostogas nekantravo grįžti į mokyklą.

Sutinku, kad autistiškų vaikų tėvai turi daug baimių, kad stigma vis dar didelė, nes žiniasklaida informuoja tik apie tuos atvejus, kai vaikas mušasi, mēto kėdes, ir ta informacija įbaugina kitus tėvus. Pasirinkau atvirumą, nes taip galiu paveikti klasės bendruomenę. Juk ji vis tiek ką nors galvos. Kai su autistišku vaiku ateinate į mokyklą, reikia būti atviriems, bet ir mokykla turi būti atvira, padėti vaikui.“

Jūratė, bendrojo ugdymo mokyklos pradinių klasių mokytoja, ugdanti ir autistišką vaiką:

„Gerai susprendimas – per pirmą klasės tėvelių susirinkimą visiems susipažinti kaip bendruomenei. Mes susėdom ratu, ir kiekvienas tėvelis papasakojo apie savo vaiką, autistiško berniuko Simono (vardas pakeistas) mama – taip pat. Pastebėjau, kaip kelios mamos susigraudino, bet ne dėl to, kad bijotų dėl savo vaiko, o suprasdamos, jog šiai mamai ir jos sūnui mokykla yra didžiulis iššūkis. Berniuko mama sutiko, kad kiti tėvai savo vaikams praneštų, jog Simonas yra truputėlį kitoks vaikas. Visi tai pozityviai priėmė.

O vaikai labai geranoriški. Jiems kilo klausimų, kodėl ant Simono stalo yra vizualinės kortelės, pamokų tvarkaraštis. Nesiveldama į diskusijas paaiškinau, kad jam taip lengviau suprasti, ir vaikams to užteko, klausimų nebekilo. Vaikai prieidavo prie Simono, pasikalbėdavo, paklausdavo, kaip jam sekasi, jis papasakodavo, parodydavo, mergaitės su juo knygas skaitydavo. Einant iš valgyklos, kai vaikai susikabina po du, mergaitės jam pačios duodavo ranką, kartu eidavo.

Mokslo metų pradžioje Simonas per muzikos pamoką lįsdavo po stalą, o pasibaigus karantinui jau dalyvavo su mumis, keldavo ranką, kai norėdavo atsakinėti. Jei berniukas kitiems vaikams neįprastai pasielgdavo, jie manęs klausdavo, kodėl taip. Aš tiesiog pasakydavau, kad šiuo metu Simonui taip reikia, kad jam taip patogiau. Su vaikais esame kalbėję apie negalias. Kalbėjome ir apie tai, kad aš, pavyzdžiui, nemoku

plaukti. Kiekvienas ko nors negalim, nemokam, ir Simonas kažko negali, kartais kitaip supranta pasaulį. Metų pabaigoje susitikusios su mama ir padėjėja pasidžiaugėme, kiek berniukas pasiekė per metus.

Gal kokioje trečioje klasėje, kai vaikai jau nebe vaikai, bet dar ir ne paaugliai, lyg ir dideli nori būti, jau intrigėlių prasideda, „pasišpilkavimų“. Manau, tada gali kilti daugiau iššūkių bendraujant.

Esu įsitikinusi, kad klasei reikia pasakyti apie autistišką vaiką, nes kilus problemų, tėvai gali piktintis, kad mokykla nuslėpė šį faktą. Arba gali baimintis, kad nenuskriaustų jų vaiko, kad jų atžalai gali būti skiriama mažiau dėmesio. Žinoma, visi atvejai individualūs. Mums pasisekė dar ir dėl to, kad turime labai šaunią Simono padėjėją, su ja metų pabaigoje jau be žodžių susitardavome, kam tą akimirką reikia pagalbos – Simonui ar kitiems vaikams. Aš griežtesnė, padėjėja švelnesnė – tokiu

apie autizmą. Autistiško berniuko mama pasisiūlė pati apie tai papasakoti vaikams.

Prasidėjus mokslo metams, vėl buvo paskelbtas karantinas, vaikai ėmė mokytis nuotoliniu būdu. Mes net klasiokų nelabai buvom matę, žinojom tik tiek, kiek vaikai papasakodavo. Kartą dukra šeimai užsiminė, kad vienas jos klasiokas „kartais elgiasi kaip mažas vaikas“. Paprašius papasakoti daugiau, ji sakė, kad kai jie turi piešti gėles, jis vis tiek piešia savo traukinius. Tada į pokalbį įsitraukė didieji vaikai – jie sesei paaiškino, kad būna tokių vaikų, kad kai kurie yra kitokie, jiems reikia daugiau pagalbos, kad jie kažko nemoka, bet kažką moka labai gerai, o užaugę būna tokie kaip mes. Labai vaikiškai, bet taip, kad ji suprato. Aš tik pridūriau, kad svarbu nedaryti to, kas tam vaikui nepatinka, nebandyti jo apkabinti, jei jis nenori.

Metų pabaigoje, kai vaikai grįžo į kontaktinį ugdymą, dukters paklausiau, kaip sekasi tam klasiokui. „Mama, jis viską daro tą



tandemu mums lengva dirbti.

Alina, vaiko, kuris mokosi su autistišku klasioku, mama:

„Per pirmą susirinkimą sužinojome, kad turėsime autistišką klasioką. Mes kiekvienas prisistatėm ir pristatėm savo vaiką, kuomet, mūsų nuomone, išsiskiria iš kitų. Autistiško vaiko mama savo vaiką pristatė labai jautriai. Nenoriu meluoti – buvo keistas jausmas, kad autistiškam vaikui gal reikės papildomo dėmesio, o kaip tada su dėmesiu kitiems vaikams? Kaip mokytoja susitvarkys? Juk klasėje daugiau nei dvidešimt mokinių, visiems reikės dėmesio, o vienam gali reikėti ypatingo dėmesio. Kitokių baimių nebuvo. Tačiau pirmieji nuogąstavimai buvo be pagrindo, nes autistiškas berniukas turi padėjėją, ir mokytojos užtenka visiems.

Darželyje mūsų grupėje buvo vaikas, turintis Dauno sindromą, bet niekas apie tai nekalbėjo, jo nepristatė. Po mokyklos susirinkimo galvojau, kad, jei žinotume apie kitokį vaiką grupėje ar klasėje, mums būtų paprasčiau pasikalbėti su savo vaikais, jei jiems kiltų klausimų apie neįprastą klasioko elgesį. Aš pati nežinau, kaip tinkamai tokio amžiaus vaikui paaiškinti

patį, ką ir mes, gal tik lėčiau šiek tiek“, – atsakė ji. Kartą dukrai parodžiau, kaip iš popieriaus išlankstyti figūrėles, ji parodė mokykloje. Autistiškam klasiokui sekėsi sunkiau, todėl visi jam prilankstė „daug visokių dalykų“. Iš tų pokalbių suprantu, kad vaikai neišskiria klasioko. Jei atvirai, labai džiaugiuosi, kad mūsų klasė yra tokia įvairi, kad vaikai gali pažinti kitokius žmones, suprasti, kad būna visai. Manau, bendraudami jie ne tik mokosi priimti kitokius žmones, bet ir patys turtėja.“

Vaida, specializuotos mokyklos pradinių klasių mokytoja:

„Kai į mūsų mokyklą ateina vaikai iš bendrojo ugdymo įstaigų, matau, kad tėvai jaučia palengvėjimą. Mūsų visi vaikai turi kokių nors ypatumų. Tėvai manęs nėra klausę, kokių sutrikimų turi kiti klasės mokiniai. O vaikams kartą kilo klausimas, kodėl jų autistiškas klasiokas rėkia. Tai buvo natūralus klausimas. Pakalbėjome apie tai, kad mes visi kažko bijome: vieni vieno dalykų, kiti kitų. Štai dabar jūsų klasės draugui kažkokia situacija sukėlė baimę, ir jis išsigando, o išsigandę mes visi elgiamės neįprastai.

Vieno projekto metu vaikai iš bendrojo ugdymo mokyklos atvažiavo į mūsų mokyklą. Jiems buvo šokas, o mes supratome, kad jie nebuvo susidūrę su kitokiais vaikais. Todėl vėliau važiavome į jų mokyklą kalbėti apie vaikus, turinčius įvairių sutrikimų, ir baimių. Paprašėme nupiešti tai, ko jie bijo. Paskui suklįjavome piešinius ant sienos ir juos aptarėme. Vieni bijojo tamsos, kiti – vabalų ar dar ko nors. Prisiminėme, kaip reaguojame išsigandę. Vieni pasakojo, kaip rėkia pamatę vorą, kitam išsigandus dreba rankos. Tai buvo tinkama proga paaiškinti, kad autistiški vaikai irgi turi baimių, ir jų reakcijos gali būti įvairios. Pamenu, vienas berniukas pasakė: „Dabar suprantu, kodėl tas berniukas rėkė. Juk salėje buvo labai daug žmonių, daug triukšmo, garso, ir jis turbūt labai bijojo.“ Vaikai greitai supranta, kai jiems paaiškini.“

Povilas, programuotojas, autizmo diagnozė nustatyta sulaukus šešiolikos metų:

„2007 metais baigiau mokyklą. Su klasiokais iki šiol susitinkam, o studijų draugų neturiu. Tik sulaukęs šešiolikos metų sužinojau savo diagnozę. Turbūt nebūčiau tam ryžsis, bet artėjo kariuomenė, o ten tikrai būčiau pražuvęs. Todėl nuėjau į Vaiko raidos centrą pas profesorių Dainių Pūrą išsiaiškinti, kas man yra. Jis iš karto pasakė, kad esu Aspergeris. Su klasiokais ta žinia nesidalijau, bet dabar visi iš spaudos žino mano gyvenimo istoriją. Daugiausia bėdų buvo paauglystėje – tokio amžiaus vaikams nepaaiškinsi, kad „turit priimti šitą keistuolį į savo gretas“. Todėl nemanau, kad kas nors būtų kitaip, jei būtų anksčiau nustatyta diagnozė. Buvau užsidaręs vaikas, bet eidavau pas klasiokus į svečius, jie pas mane užsukdavau. Paauglystėje klasiokai ėmė keistis, skirstytis į grupes, o aš likau toks pats – ramus, nemaištauojantis, geras vaikas. Mokykloje ilgą laiką atsiskyres sėdėjau po laiptais, vėliau buvo sudėtingiau dėl patyčių. Ir ne tik mokinių, bet ir mokytojų – jie manęs nesuprato. Vaikai kaip vaikai, žinoma, pasišaipydavo, bet kai užaugome, nesu atstumtas. Ar reikia klasiokams sakyti diagnozę? Manau, priklauso nuo žmogaus. Aš sugebėjau pritapti, todėl nemanau, kad ją atskleidus kas nors būtų buvę kitaip. Manau, tėvai neturėtų

labai reklamuoti vaiko diagnozės, vis dėlto mūsų šalyje tai dar labai didelė stigma, kitokie žmonės sunkiai priimami.

Kaip pasakyti mažiukams? Labai priklauso nuo situacijos, nuo vaiko, kiek jis sugebės pritapti. Vienas sugebės, o kitas net vienoje patalpoje su vaikais negalės būti. Jei man tektų paaiškinti vaikams, sakyčiau, kad nebijotų truputėlį kitokio klasioko, kad reiktų su juo bendrauti, kad jis pats neužkalbina, bet jei prieisite ir pakviesite kartu pažaisiti, jis gali būti mielas, bendraujantis žmogus, tik ne toks drąsus.“

Aušra, studentė, autizmo diagnozė nustatyta paauglystėje:

„Autizmo diagnozę man patvirtino baigiant mokyklą, su tėvais išvykus gyventi į užsienį. Nebuvau labai bendraujanti, bet turiau porą draugų, su kuriomis draugaujame iki šiol, nors jau keletą metų nebegyvenu Lietuvoje. Mokykloje man buvo sudėtinga bendrauti su klasiokais ir mokytojais, bet iš kitų labai neišsiskyriau. Nemėgdavau didelių susibūrimų, vengdavau švenčių salėje. Kai gavau diagnozę, man palengvėjo – savo sunkumus pamačiau kitomis akimis. Manau, reikia kalbėti apie autizmą ir mažinti stigmą bei žiniasklaidos suformuotą mitą, kad autistiški žmonės yra pavojingi. Žinoma, būna visaip, kiekvienas atvejis individualus, bet aš universitete neslepiu, kad esu autistiška. Į tai atsižvelgia dėstytojai, aš galiu dalyvauti bendroje veikloje su kursiokeis, bet rinktis mažesnes grupes.“

Lietuvos autizmo asociacija „Lietaus vaikai“ išvertė asociacijos „Аутизм – Регионы“ ir fondo „Выход“ (Rusija) leidinį, kuriame ekspertai atsako į 50 dažniausiai vaikų užduodamų klausimų apie autizmą. Kas yra autizmas? Kodėl šio spektro sutrikimų turintys vaikai elgiasi kitaip?

Leidinį iš dalies finansavo Neįgalųjų reikalų departamentas prie SADM. Tai yra projekto „Autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų ir suaugusiųjų bei jų šeimos narių teisių gynimas ir įtrauktis į visuomenę stiprinimas“ dalis. Leidinį netrukus rasite bibliotekose, savivaldybių švietimo pagalbos bei pedagoginėse psichologinėse tarnybose, regionų asociacijose. **Norite asmeninės kopijos? Rašykite prenuerata@lietausvaikai.lt**



Važiuojame į sanatoriją!



Julija Dargienė

Vaikai, turintys sveikatos ar raidos sutrikimų, gali nemokamai pasinaudoti reabilitaciniu ir sveikatą gražinančiu gydymu Lietuvos gydymo įstaigose. Reikia paminėti,

kad autizmo spektro sutrikimai šiuo metu nėra įtraukti į sąrašą diagnozių, kurioms taikomos reabilitacinio gydymo paslaugos. Tačiau vaikai, turintys šių sutrikimų, gali gauti reabilitaciją arba antirecidyvinį gydymą pagal lydinčias arba gretutines diagnozes. Kiekviena reabilitacinio gydymo įstaiga turi savo pranašumų, todėl tėvai, atsižvelgdami į vaiko poreikius ir pasitarę su gydančiu gydytoju, gali pasirinkti tinkamiausią. Pristatome tris mūsų bendruomenėje populiariausias sanatorijas: Druskininkų „Saulutę“, „Palangos gintarą“ ir Abromiškes.



Druskininkų „Saulutė“

„Viena seniausių Lietuvoje vaikų reabilitacijos įstaigų Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikų Vaikų reabilitacijos skyrius „Saulutė“ įsikūrusi vaizdingoje Druskininkų kurorto vietoje ant Nemuno kranto.

„Nuo 2013 m. Druskininkų „Saulutėje“ teikiamos ir Vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos III stacionarinės paslaugos. Ankstyvosios reabilitacijos metu ne tik diagnozuojami įvairūs raidos sutrikimai, skiriamas paslaugų kompleksas, bet ir mokoma prisitaikyti, lavinama, ruošiamas ugdymui švietimo sistemoje. Dirbama ne tik su vaiku, bet ir su jo šeima, – pasakoja šios įstaigos vadovė Rima Pikūnienė. – Mūsų įstaigos stiprybė yra gydomoji bazė, leidžianti teikti plačiausią asortimentą aukščiausios kokybės, pažangiausiomis technologijomis ir

klinikine praktika pagrįstas, kvalifikuotas, saugias, pacientų lūkesčius atitinkančias sveikatos priežiūros paslaugas bei platus, nuolat atnaujinamas paslaugų spektras.“

Druskininkų „Saulutės“ asmens sveikatos priežiūros paslaugos:

- vaikų antrinės stacionarinės medicinos reabilitacija;
- vaikų raidos sutrikimų ankstyvoji reabilitacija IIIA stacionarinės paslaugos;
- ambulatorinė reabilitacija II.

Į medicininę reabilitaciją priimami vaikai nuo 1 iki 18 metų. Pacientai atvyksta, turėdami šeimos gydytojo ar gydančio gydytojo siuntimą. Atvykdami į šią reabilitaciją pacientai jau turi nustatytą diagnozę. R. Pikūnienė pabrėžia, kad reabilitacijos laikotarpiu svarbu išsiaiškinti esminę vaiko problemą. Kiekvienas vaikas, turintis tą pačią diagnozę, yra skirtingas. Reabilitacijos programa sudaroma atsižvelgiant į diagnozę, vaiko amžių, emocinę būklę, bendravimo įgūdžius ir gretutines ligas.

Per metus vaikų reabilitacijos skyriuje gydomi apie 2 500 vaikų, iš jų beveik trečdalis turi įvairių raidos sutrikimų. Atsižvelgiant į vaiko amžių, biosocialinių funkcijų ir ar ligos sunkumo laipsnį, vaikams iki 3 metų taikoma reabilitacija II. Vaikams nuo 3 metų, kuriems nustatytas motorikos, kalbos ir pradinės veiklos sutrikimas, skiriamas sveikatą gražinantis gydymas.

„Saulutės“ reabilitacijos įstaigoje nenutrūksta vaiko mokymo procesas. Nuo rugsėjo iki birželio mokyklinio amžiaus vaikai po pietų lanko čia šiuolaikiškai įrengtą mokyklą. Pagal bendradarbiavimo sutartį su Druskininkų „Saulutės“ mokykla vaikams taikomos pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programos.

Vaikų laisvalaikio Druskininkų „Saulutėje“ rūpinasi profesionalios vaikų užimtumo specialistės, specialiosios pedagogės.

Vaikų reabilitacijos skyriaus Druskininkų „Saulutė“ ankstyvosios reabilitacijos poskyris teikia stacionarines vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos paslaugas. Į jį priimami vaikai iki 7 metų su gydytojo siuntimu, kuriame turi būti nurodyta, kad vaikas siunčiamas į ankstyvąją reabilitaciją po ambulatorinės socialinio pediatro konsultacijos.

„Saulutėje“ vaikai ir juos slaugantys asmenys gyvena renovuotuose kambariuose (juose yra sanitarinis mazgas, dušai – bendro naudojimo patalpose), skirtuose vienam vaikui su slaugančiu asmeniu. Mokyklinio amžiaus vaikai apgyvendinami triviečiuose ir keturviečiuose kambariuose (visuose renovuotuose kambariuose yra sanitarinis mazgas, dušai yra bendro naudojimo patalpose). Už papildomą mokestį galima pasirinkti liukso kambarį, kuriame yra šaldytuvas, elektrinis virdulys, televizorius, atskiras miegamasis, arba geresnį dvivietį kambarį (su dušu ir sanitariniu mazgu).

R. Pikūnienė sako: „Siekiamo ir tikimės, kad vaikams, kuriems nustatyti raidos ir įvairūs kiti sveikatos sutrikimai, Druskininkų

„Saulutė“ taps vieta, kurioje jie atsigaus fiziškai ir emociškai, susiras draugų.“



Abromiškių reabilitacijos ligoninė

VšĮ Abromiškių reabilitacijos ligoninės vaikų reabilitacijos skyrius teikia stacionarinės ir ambulatorinės medicininės reabilitacijos paslaugas bei vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos paslaugas dienos stacionare.

Jūratė Pranckevičienė, Abromiškių reabilitacijos ligoninės vaikų ligų gydytoja, socialinė pediatrė, pasakoja: „Ligoninėje taikome vaikų raidos sutrikimų ankstyvąją reabilitaciją, kurios tikslas – padėti vaikui, skatinti jo raidą ir pagerinti vaiko bei jo šeimos gyvenimo kokybę. Didelį dėmesį skiriame tėvams: suteikiame informaciją apie vaiko ligą, jos padarinius, susijusias būkles, vaiko raidos savitumą, galimus terapijos metodus, jų efektyvumą, socialinę pagalbą, konsultuojame ir mokome.“

Šioje įstaigoje teikiamos paslaugos vaikams, sergantiems nervų, akių, kvėpavimo, judamojo ir atramos aparato ligomis, turintiems psichikos ir elgesio, raidos sutrikimų.

J. Pranckevičienė sako: „Pas mus gydomsi vaikai iš visų Lietuvos kampelių – Abromiškių reabilitacijos ligoninė įsikūrusi pačiame šalies viduryje, ežerų ir pušynų apsuptyje, patogiai pasiekama iš bet kurio Lietuvos miesto ar miestelio.“

Atsižvelgiant į reabilitacijos tikslus vaikams taikoma kineziterapija, fizioterapija, ergoterapija, logoterapija, psichologo individualios ir grupinės terapijos, dietoterapija, klimatoterapija, sensorinė integracija.

„Mūsų ligoninės kineziterapijos skyrius – vienas moderniausių Lietuvoje. Virtuali reabilitacijos sistema pagerina vaikų, sergančių sunkiomis neurologinėmis ligomis, įgūdžius ir fizinius gebėjimus, gerina smulkiąją motoriką, greitį, reakciją, padeda įvertinti vaikų elgesį ir gebėjimus per kineziterapijos užsiėmimus. „Redcord“ sistema, naudojant neurorauumeninio aktyvavimo įrangą (NEURAC), padeda vaikams atlikti laisvo kybojimo pratimus ir atkurti normalų funkcinio judesio stereotipą. Kompiuterizuota kvėpavimo pratimų atlikimo sistema padeda mažiesiems pacientams, sergantiems kvėpavimo ligomis. Puikių rezultatų pasiekiami ir taikydami hidroterapijos procedūras: mineralines, augalų ekstraktų, terpentino vonias. Vaikai džiaugiasi ir meno terapijos priemonėmis: lipdymu iš molio, karpiniais, minkštų žaisliukų gaminimu, piešimu ir kt. Ši terapija lavina verbalinės ir neverbalinės vaikų komunikacijos įgūdžius“, – džiaugiasi ligoninės gydytoja.

Standartiniame Abromiškių reabilitacijos ligoninės kambaryje pagrindiniame ir šeimos korpusuose mažieji pacientai (iki 8 metų) ir vaikai, kuriems reikalinga papildoma slauga, gyvena

kartu su lydinčiu asmeniu. Taip pat yra šeimos, triviečiai kambariai pagrindiniame korpuse. Ligoninėje yra ir didesnių palatų – dviejų kambarių su prieškambariu.

Kambariuose yra televizoriai, šaldytuvai, virdulys, indų, dušo kabina ir tualetas, veikia nemokamas belaidis interneto ryšys (Wi-Fi).

Nuo 8 metų vaikai atvyksta be slaugančio asmens. Susiorientuoti įstaigoje jiems padeda vaikų reabilitacijos skyriaus personalas: slaugytojos, slaugytojos padėjėja, palydinti vaikus į procedūras. Laisvą po procedūrų laiką vaikai gali leisti žaidimų kambariuose arba žaidimų aikštelėse lauke.

- Vaikų mėgstami sensoriniai muzikiniai lauko muzikos instrumentai padeda stimuliuoti judėjimą, pažinti garsus ir aplinką, stiprina kitus pažinimo procesus.

- Organizuojamos smagios šventės, kad vaikai jaustųsi bendruomenės dalimi.

- Vienas mėgstamiausių vaikų veiklų – bendravimas su gyvūnais. Abromiškių reabilitacijos ligoninėje yra jūros kiaulyčių, šinšila, degu, žiurkėnų, triušukų ir žuvyčių.

Už vaikų priežiūrą laisvu po procedūrų metu atsakingas auklėtojas.

Pasirūpinta ir vaikų mokykliniu ugdymu. Ligoninėje besigydantiems moksleiviams vyksta vidurinės mokyklos pamokos.



Vaikų reabilitacijos sanatorija „Palangos gintaras“

Vitalija Paulauskė, „Palangos gintaro“ atstovė, sako, kad reabilitacinis gydymas – vienas iš būdų padėti vaikams plėsti savo ribas.

Ši įstaiga labiausiai orientuojasi į vaikų reabilitaciją po kvėpavimo takų ligų. Iki COVID-19 pandemijos tokie pacientai sudarydavo maždaug pusę visų pacientų. Tačiau šiuo metu sergančiųjų kvėpavimo takų ligomis mažėja, daugėja turinčiųjų psichikos ir elgesio sutrikimų, tokių kaip depresijos, raidos, elgesio ir emocijų sutrikimai, specifiniai motorinės funkcijos ir mišrūs sutrikimai.

Sanatorijos atstovė pataria vykti į „Palangos gintarą“ ne tik vasarą. Rudenį, žiemą ir pavasarį dėl mažesnių pacientų srautų vaikai gauna daugiau gydytojų ir specialistų dėmesio bei papildomų procedūrų. Registracija vyksta 21 dieną iki atvykimo, o ne vasaros sezono metu didelė tikimybė patekti ir anksčiau.

Į šią sanatoriją galima pasiimti dar vieną vaiką, kuriam nereikalinga reabilitacija. Ne vasaros sezonu, jeigu yra laisvų vietų, kartu gali vykti ir keli vaikai be TLK siuntimo bei lydintys asmenys, kai vaikui nepriklauso slauga. Už papildomą

mokestį galima užsisakyti didesnį kambarį – trivietį ar keturvietį, maitinimą lydinčiam asmeniui.

Vaikai su slaugančiu asmeniu apgyvendinami atskiruose kambariuose. Sanatorijos kambariuose yra atskiri sanitariniai mazgai su dušu ir tualetu. Kambariuose yra televizoriai, veikia nemokamas belaidis ryšys. Aukštuose yra bendros virtuvės, didesniuose kambariuose – mažytės virtuvėlės.

Mokslo metais po pietų šalia esančioje sanatorinėje mokykloje, turinčioje gimnazijos statusą, mokyklinio amžiaus vaikams vyksta pamokos. Jeigu pacientui reikia individualaus mokymo, mokytojai ateina į sanatorijoje įkurtas klases arba į vaiko kambarį.

Vyresniems vaikams, atvykusiems be slaugančių asmenų, padeda susitvarkyti posto slaugytojos ir slaugytojų padėjėjos. O vaikų laisvalaikį organizuoja laisvalaikio užimtumo organizatorės.

Kiekvienais metais sanatorija stengiasi sugalvoti ką nors naujo. 2022 metais planuojama įkurti sensorinį sodą: tai bus atitverta lauko teritorija su daug įvairių augalų ir objektų, orientuotų į skirtingus žmogaus pojūčius: regą, uoslę, skonį ir lytėjimą. Stengiamasi šį sodą pritaikyti ir judėjimo negalių turintiems vaikams, kad jie galėtų jame lankytis ir aktyviai naudotis visomis priemonėmis. Sode bus sūpynės, pritaikytos vaikams vežimėliuose, spalvoti tuneliai, edukacinės lentos, pakeltos lysvės, kurių augalus bus galima pačiupinėti, veidrodžių sienelės ir kita. Planuojama, kad šis sodas veiks ir žiemą. Vasaros augalus pakeis šviesos efektai, nameliai. Vėliau planuojama sanatorijos viduje įrengti ir multisensorinį kambarį.

Reabilitacinio gydymo rūšys ir jį teikiančios įstaigos

Valstybinių ligonių kasų (VLK) atstovė Raimonda Ramelienė atkreipia tėvų dėmesį, kad dėl medicininės reabilitacijos reikalingumo ir jos skyrimo sprendžia vaiką gydantis gydytojas, įvertinęs fizinės medicinos ir reabilitacijos gydytojo išvadas ir rekomendacijas bei asmens sveikatos būklę ir jo galimybes dalyvauti reabilitacijos procese. Jūratė Pranckevičienė, Abromiškių reabilitacijos ligoninės vaikų ligų gydytoja, socialinė pediatrė, papildo: „Siuntimą išrašantis gydytojas turi nurodyti bent tris gydymo įstaigas, kuriose teikiamos reikalingos paslaugos. Įstaigą Lietuvoje pacientas turi teisę pasirinkti pats. Be to, svarbu paminėti, kad TLK elektroniniu būdu gydymo įstaigai pateikta pažyma galioja 10 kalendorinių dienų.“

Visą įstaigų, teikiančių PSDF lėšomis apmokamas reabilitacijos paslaugas, sąrašą galima rasti VLK interneto svetainėje <https://ligoniukasa.lrv.lt/lt/paslaugos/e-paslaugos/sveikatos-prieziuros-istaigos-ir-paslaugos-visoje-lietuvoje-3>.

Pacientai gali patys rinktis privatų arba valstybinį sveikatos priežiūros paslaugų tiekėją kitoje šalyje, sumokėti už paslaugas ir, grįžę į Lietuvą, kreiptis į TLK dėl išlaidų kompensavimo.

Daugiau apie gydymo užsienyje išlaidų kompensavimą galima rasti interneto svetainėje <https://ligoniukasa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/kelaujantiems-apdraustiesiems/gydymas-uzsienyje/gydymosi-europos-sajungoje-galimybes/tarpvalstybine-sveikatos-prieziura>.

Tėvams pravartu ir patiems pasidomėti, kokios paslaugos, kur ir kaip gali būti skiriamos jų vaikams. Medicininės reabilitacijos paslaugas reglamentuoja Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008 m. sausio 17 d. įsakymas Nr. V-50

„Dėl medicininės reabilitacijos ir sanatorinio (antirecidivinio) gydymo organizavimo“.

Ankstyvosios reabilitacijos paslaugos reglamentuojamos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. 728 „Dėl Vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos paslaugų teikimo ir jų išlaidų apmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, Psichosocialinės reabilitacijos paslaugos vaikams skiriamos vadovaujantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. 730 „Dėl vaikų ir paauglių psichiatrijos ir psichoterapijos paslaugų organizavimo principų, aprašo ir teikimo reikalavimų“.

Ką turėtų žinoti vaiką lydinčias asmenys?

Vaikai iki 8 metų turi teisę vykti į medicininės reabilitacijos įstaigas lydimi slaugančio asmens. Į medicininės reabilitacijos įstaigas vykstančius kelis tos pačios šeimos vaikus lydi tik vienas slaugantis asmuo. Vyresni nei 8 metų vaikai gali būti lydimi slaugančio asmens, jei vaikui nustatytas neįgalumas arba gydytojų konsultacinė komisija nustatė, kad reikalinga slauga dėl adaptacijos ar elgesio sutrikimų, dėl sunkių centrinės ar periferinės nervų sistemos, atramos-judamojo aparato pažeidimų, traumų, operacijų. Tai būtina nurodyti medicinos dokumentuose.

Vaiko reabilitacinio gydymo metu slaugantis asmuo turi teisę į ligos išmoką, jeigu jis arba ji atitinka Valstybinio socialinio draudimo fondo (VSDF) valdybos (SODRA) reikalavimus. Donatas Jankauskas, VSDF atstovas, paaiškina: „Ligos išmokos skyrimo ir mokėjimo tvarką reglamentuoja Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas bei Ligos ir motinystės socialinio draudimo išmokų nuostatai.“

Turinčiam teisę gauti ligos išmoką asmeniui, slaugančiam stacionare ar medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigoje vaiką iki 7 metų (arba vaiką iki 18 metų, sergantį ligomis, dėl kurių nustatytas sunkus neįgalumo lygis), išmoka iš VSDF lėšų pradedama mokėti nuo pirmosios slaugymo dienos ir mokama visą reikalingą slaugymo laikotarpį, bet ne ilgiau kaip 120 dienų per kalendorinius metus. Šios išmokos skyrimo pagrindas yra nedarbingumo pažymėjimas. Jį išrašo gydytojas, siunčiantis vaiką į sveikatos priežiūros įstaigą. Tačiau atsiradus poreikiui, nedarbingumo pažymėjimą išduoda ir šios įstaigos gydytojas.

Teisę į ligos išmoką vaiko slaugymo ar priežiūros metu turi asmenys, apdrausti ligos socialiniu draudimu ir iki laikinojo nedarbingumo pradžios turintys ne trumpesnę kaip 3 mėnesių per pastaruosius 12 mėnesių arba ne trumpesnę kaip 6 mėnesių per pastaruosius 24 mėnesius ligos socialinio draudimo stažą. Ligos išmokai gauti SODROS teritoriniam skyriui turi būti pateiktas asmens prašymas bei darbdavio pranešimas. Be to, asmuo turi pateikti neterminuotai galiojantį prašymą ligos išmokai skirti.

Ligos išmoka sergančiam šeimos nariui slaugyti arba vaikui prižiūrėti mokama iš Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų, yra lygi 65,94 procento išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio. Vaiko negalia ir jos sunkumas neturi įtakos išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžiui.

Kuo skiriasi ugdymo organizavimas Norvegijoje ir Lietuvoje?



Jurgita Dranseikienė

Straipsnis parengtas baigiamojo magistrinio mokslinio tyrimo „Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimų, ugdymo organizavimo patirtis Lietuvoje ir Norvegijoje“ pagrindu (Vytauto Didžiojo universitetas).

Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimų (ASS), ugdymo organizavimo patirtys kitose šalyse ypač svarbios dabar, kai Lietuva siekia visais lygmenimis įgyvendinti įtraukųjį ugdymą. Lietuvoje vykdomas įtraukties modelis labiau primena integraciją, kai negalią turintiems vaikams tiesiog leidžiama ateiti į bendrojo ugdymo įstaigą, tačiau ugdymas nepritaikomas prie jų poreikių, arba vaikų grupė įkurama bendrojo ikimokyklinio ugdymo patalpose, tačiau ASS turintys vaikai lieka atskirti nuo kitų įstaigos vaikų (segregacija). Tačiau, kaip rodo Norvegijos pavyzdys, yra būdų tai pakeisti.

Unikalus norvegiškas požiūris į įtraukiojo ugdymo įgyvendinimą pagrįstas ideologiniu adaptuoto ugdymo principu. Šis principas tapo ugdymo įstaigų politikos ideologine gaire ir viso mokymo standartu, ypač kalbant apie vaikus, kuriems reikalinga papildoma pagalba. Atsižvelgdama į tai, kad Norvegija yra viena iš pradininkų įtraukiojo ugdymo organizavimo srityje, moksliniame darbe siekiau atskleisti ir analizuoti didesnę patirtį turinčios šalies patirtį. Kad vaikų, turinčių ASS, ugdymas nebūtų demokratijos ir žmogaus teisių įgyvendinimo šalyje išbandymas, siekiau gilesnio problemos ištyrimo, pavyzdžio ir rekomendacijų, galinčių pasiūlyti efektyviausią ugdymo organizavimo būdą.

Tyrinėjant vaikų, turinčių ASS, ugdymo organizavimo patirtis Lietuvoje ir Norvegijoje pastebimi keli pagrindiniai aspektai: **ugdymo(si) sąlygos, jo individualizavimo, pritaikymo galimybės, su vaikais dirbantys specialistai, ugdymo metu kylantys sunkumai bei tarpusavio sąveika.**

Išanalizavus vaikų, turinčių ASS, ugdymo organizavimo patirtis Lietuvoje ir Norvegijoje pastebėta, kad ugdymo(si) sėkmę lemiančių veiksnių yra keli, **tačiau dažniausiai minimos ugdymo(si) sąlygos.**

Anot tyrime dalyvavusių respondentų, Norvegijoje bendrojo ugdymo įstaigose ASS turintiems vaikams **sudaromos atskiros sąlygos, padedančios jiems sėkmingai ugdytis.** Minimos specialiai įrengtos patalpos, kuriose vaikai gali nusiraminti

ir atsipalaiduoti: „grupės, turinčios sensorinius kambarius, nusiramavimo vietas, specialias atskiras individualias ugdymo vietas kiekvienam vaikui“; „<...> prireikus naudojamos sienelės / širmos, skirtos dėmesiui koncentruoti“. Kaip dar vieną sąlygą, padedančią vaikams ugdytis, pedagogai išskiria **asmeninio laiko skyrimą.** Pedagogai vaikui suteikia galimybę skirti laiko sau: žaisti, valgyti ar pailsėti vienam. Taip pat **atkreipia dėmesį į vaiko emocinę gerovę, skirstydami į mažesnes grupes:** „<...> atsižvelgiama į vaiko nuotaiką tuo metu, emocinę būklę, norus“; „Tikslas – kad vaikas gerai jaustųsi darželyje“; „<...> būdami su kitais vaikais, lengviau išgyvena įvairias emocijas“. Pedagogai skirsto vaikus į atskirus kambarius, kad jie išvengtų triukšmo. Respondentai, išskirdami sąlygas, nurodė ir tinkamos, vaikams pritaikytos fizinės aplinkos pranašumus: „<...> tokiems vaikams sudaro galimybę važinėti kokybiškais paspirtukais (reguliuojamas vairas, neslystančios rankenos, ergonomiški), triratukais“, individualiai vaikams pritaikytus baldus, žaislus, kėdes ir kt. Labai svarbu, kad įstaigoje aplinka pritaikyta bei skatina visapusį jo raidą. Vadinasi, aplinka gali aktyvinti vaiką ir būti nuolat keičiama pagal vaikų, turinčių ASS, gebėjimus ir galimybes.

Išanalizavus ugdymo efektyvumą ir individualius mokymosi poreikius Norvegijoje išsiaiškinta, kad vienas iš aspektų yra teikti vaikui kryptingą, veiksmingą ir efektyvią ugdymo(si) pagalbą, kuri priklauso ir nuo šių asmenų laisvalaikio / ugdymo metu, pagalba. Išskiriami ne tik specialistai, bet ir pačios grupės komanda: mokytojos, mokytojų asistentai, asmeninis asistentas, specialusis pedagogas, logopedas, kineziterapeutas. Vaiko ugdymo efektyvumas priklauso nuo sudarytų sąlygų jo poreikiams tenkinti: „vaikams skiriami spec. darbuotojai laisvalaikio metu, taip pat ir po darželio“. Pedagogai visuomet stebi vaiko veiklą, įsitraukdami į procesą ir jį analizuodami. Tyrimas atskleidė, kad individualizuojant ugdymo(si) turinį ar ugdymo metu iškilus sunkumų, pedagogui padeda asistentai: „skiriamas vienas arba du asistentai, priklausomai nuo vaikų skaičiaus grupėje“. Todėl iš pradžių asistentas gali būti svarbesnis už pedagoginį vadovą. Jie bendradarbiauja siekdami vieno tikslo – individualizuoti vaikams, turintiems ASS, ugdymo(si) turinį.

Planuojant vaiko, turinčio ASS, veiklą, didelis vaidmuo skiriamas pačiam vaikui, taip pat mokytojai, specialistui ir tėvams. Sėkmės pasiekama tuomet, kai formuojami pagrįsti tarpusavio santykiai ir bendravimas: „dažniausiai veikla būna tokia, ką nori veikti pats vaikas“. Tai tik įrodo, kad visų bendras tikslas – įgyvendinti tikslingą ir kryptingą vaiko ugdymą(si).

Dar vienas svarbus aspektas – tai tėvų teisės ir pareigos, lemiančios ugdymo individualizavimą. Tėvai gali pareikšti nuomonę dėl savo vaiko ugdymo planavimo: „tėvų nesutikimas turi didelę reikšmę sudarant programas“. Tėvams ir pedagogams bendradarbiaujant geriau atsiskleidžia vaiko asmenybė,

keičiantis informacija geriau pažįstamas ASS turinčio vaiko charakteris, gabumai, pomėgiai, dėl tarpusavio sąveikos vaikas jaučiasi saugesnis. Tokie respondentų atsakymai leido daryti išvadą, kad tėvai žino, jog būtina bendradarbiauti su pedagogais, suvokia, kad toks bendradarbiavimas lemia vaiko gerovę ir įtrauktį.

Siekiant pagerinti vaikų, turinčių ASS, ugdymo(si) kokybę, pagrindinis tikslas – taikyti efektyvias ugdymo metodikas ir metodus. Labai svarbu, kad ASS turintis vaikas, pradėjęs lankyti ugdymo įstaigą, palaipsniui mokytųsi bendrauti. Respondentai akcentavo, kad įstaigose taikomi skirtingi metodų elementai. Efektyviausi ASS turinčių vaikų ugdymo organizavimo veiksniai: „nemažai pritaikytų programėlių, <...> alternatyvi paveikslėlių komunikavimo sistema, <...> gestų kalbos mokymas, taikoma „Karlstadmodellen“ metodika, <...> „Barbblarna“ 6 lėlės, skirtos kalbos mokymui(si) ir žaisti žaidimus“ bei kitos ugdymo metodikos. Tėvai savarankiškai taiko „korteles iš lietuviško rinkinio „Bendraukime paveikslėliais“, kartu naudojamos ir norvegiškos kortelės“, plačiai taikomi ir kiti ugdymo metodai. Džiugu, kad Norvegijoje tėvai profesionaliai informuojami ir supažindinami su ugdymo efektyvumo veiksniais, taip pat įtraukiami į vaikų ugdymo procesą.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad tėvai labai aiškiai išskiria pedagogo profesinio tobulėjimo reikšmę. Iš anksto organizuojami mokymai, skirti pedagogų įgūdžiams tobulinti,



o tai užtikrina ugdymo kokybę ir įtrauktį: „prieš pradėdant lankyti ugdymo įstaigą personalas jau ruošiasi priimti vaiką, turintį ASS: pedagogai lanko gestų kalbos kursus, mokosi paveikslėlių komunikacijos“. Tėvai pabrėžė ir tai, kad vaikui nuo ankstyvos vaikystės formuojamos vertybės, pažiūros, normos: „tolerancijos ugdymas, pagarbus, gražus, mandagus vaiko elgesio mokymas yra šventas reikalas“. ASS turinčių vaikų ugdymo kokybę gali užtikrinti tik nuolatinė ir kokybiška tėvų ir pedagogų sąveika, nes tik tuomet geriausiai lavėja socialiniai ir pažintiniai vaiko gebėjimai. Atskleista, kad pedagogai turėtų iš anksto ruoštis susidraugauti su ASS turinčiais vaikais, spręsti jų problemas ir konfliktus.

Tyrime siekta išsiaiškinti ir ASS turinčių vaikų bendravimo įgūdžius. Norvegijos pedagogai išskyrė **vaikų, turinčių ASS, santykių aspektą – susidūrimą su vaiko problemomis**. Respondentai mini **sunkumus išlaikyti dėmesį, vienvėdį troškimą, dienos ritmo nesuvokimą**. Analizuojant gautus duomenis išryškėjo, kad pagrindinė psichosocialinė problema, su kuria susiduria

ASS turintys vaikai, yra dėmesio koncentracijos stoka („vienoje veikloje neužsibūna, pasakų nesiklauso, neseka jų turinio, <...> įdomiau sugriauti negu žaisti kartu ar kažką statyti“). Jiems sunku baigti pradėtą darbą, o kai nesiseka atlikti užduoties, pasireiškia agresijos požymiai, nekontroliuojamos emocijos, darosi sunku bendrauti su bendraamžiais („vaiko netinkamas elgesys skatina neigatyvumą tarp bendraamžių“). Tačiau, kad ir kaip ASS turinčiam vaikui būtų sunku prisitaikyti prie naujos aplinkos ar bendraamžių, jis niekada nebus atstumtas, nes nuo mažens darželyje jam „sudarytos sąlygos siekti individualių tikslų pagal jo galimybes ir pasiekimus“; „bendravimas su bendraamžiais yra toks pat svarbus, kaip ir visiems kitiems vaikams“. Apibendrinus tyrimo duomenis galima teigti, kad įstaigose dirba efektyvios pedagogų komandos. Jos stebi, kad darželiuose būtų sudaryta palanki aplinka, o kilus konfliktinėms situacijoms būtų reaguojama nedelsiant.

Respondentai išskiria **tarpusavio sąveiką** ir teigia, kad pedagogų ir šeimos bendradarbiavimas padeda išvengti įvairių problemų.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad Lietuvos ir Norvegijos patirtys ugdymo organizavimo aspektais skiriasi. Norvegijos teisės aktai apibrėžia bet kokią negalią turinčio vaiko teisę į ugdymą(si), o Lietuvoje ASS turintys vaikai vis dar yra nematomi, nes nepriimtas negalią turinčio vaiko poreikių lygių vertinimo ir paslaugų lygių teikimo modelis, o tai apsunkina įtrauktį į bendruomenę.

Norvegijoje ugdymas neskirstomas į ikimokyklinį ir priešmokyklinį, yra tik ikimokyklinis (vaikams iki 6 metų). Norėčiau atkreipti dėmesį, kad Norvegijoje sudarytos visos galimybės vaikams, turintiems ASS, ugdytis ikimokyklinėse bendrojo ugdymo įstaigose. Jose tenkinami vaiko poreikiai, pritaikyta fizinė aplinka, taikomi veiksmingi metodai, naudojamos pažangios mokymosi priemonės ir šiuolaikiškos technologijos. Taip pat sudarytos sąlygos ugdomosios veiklos metu ASS turintį vaiką „<...> įtraukti į bendrą veiklą su kitais vaikais“, atsižvelgiama į individualius jo gebėjimus ir galias. Norvegijos ikimokyklinio ugdymo įstaigose ASS turinčiam vaikui ir jo poreikiams skiriamas išskirtinis dėmesys, taip siekiant maksimalios įtraukties į visuomenę. Tokie respondentų požiūriai į ASS turinčių vaikų vykstančią įtrauktį, akcentuojamas pedagoginis pasiruošimas, svarbu organizuojant ugdomąją veiklą ir užtikrinant jos kokybę.

Lietuvoje atsispindi segregacinės pedagogų nuostatos – ASS turintys vaikai tarsi nepastebimi, izoliuojami. Respondentai teigia, kad ne tik mokytojai „<...> priešinasi tokių vaikų ugdymui“, bet ir įstaigų administracijos apatiškai vertina ir organizuoja pagalbą autistiškiems vaikams. Lietuvoje per mažai atsižvelgiama į individualias vaiko galimybes, didelė dalis ASS turinčių vaikų vis dar ugdomi specialiosiose ugdymo įstaigose. Nesudarytos sąlygos įtraukti bendrojo ugdymo ikimokyklinėse įstaigose: jų aplinka nepritaikyta prie vaiko poreikių, trūksta specialistų, gebančių pritaikyti individualizuotą mokymą, mokytojo padėjėjų, neugdoma su kitais bendraamžiais. Išryškėjo ir tai, kad kita dalis respondentų nusiteikę plėtoti savo kompetencijas, tačiau vaikų ugdymo sėkmei ir integracijai trūksta žinių, kaip organizuoti šių vaikų ugdymą, teigiama, kad „<...> pedagogų rengimo srityje esama spragų, nes mokytojams nepakanka žinių apie veiksmingas ir sėkmingas ASS ugdymo organizavimo formas“.

„Seemann autismus autark“

Vokietijoje: „Mes vedame palydėdami“



Žydronė Žukauskaitė,

„Seemann autismus autark“ Karlsruhės filialo koordinatore ir supervizių moderatore

Rolfas M. Seemannas – diplomuotas psichologas ir psichoterapeutas, daugiau kaip 30 metų Vokietijoje dirbantis su autistiškais vaikais, jaunuoliais ir suaugusiais. Jis yra įstaigos „Seemann autismus autark gGmbH“

steigėjas ir vadovas (www.seemann-autismus-autark.de). **Svenas Wolfas** – pedagogas ir švietimo vadybininkas, daugiau kaip 15 metų dirbantis su autistiškais vaikais, jaunuoliais, jų tėvais, taip pat įmonės „Seemann autismus autark“ departamento vadovas, jo veiklos sritis – autistiškus vaikus darželiuose ir mokyklose lydintys asmenys. Su šiais specialistais kalbamės apie autistiškų asmenų palydėjimo paslaugą Vokietijoje.



Pone Seemannai, esate įstaigos „Seemann autismus autark“ steigėjas. Kas paskatino kurti tokią įstaigą?

Jau nuo 2000-ųjų teikėme terapijos paslaugas autistiškiems vaikams ir jaunuoliams, konsultavome

šeimas. Tada aiškiai supratau, kad šiems vaikams ir jaunuoliams būtina parama ne tik centre, bet ir jų natūralioje aplinkoje – darželiuose ir mokyklose. 2018 m. įsteigėme departamentą, kurio veiklos sritis – autistiškus asmenis lydintys asmenys. Tai gana nauja paslauga Vokietijoje, pradėta plėtoti apie 2010 m. Šiuo metu įstaiga dirba keturiomis kryptimis: autizmo terapija, lydintys asmenys darželiuose ir mokyklose, lydintys asmenys laisvalaikio ar apgyvendinimo bei priežiūros paslauga būstuose. Gyvenimas savarankiškai – gana aktuali tema jaunuoliams, turintiems Aspergerio sindromą. Jiems stinga drąsos palikti tėvų namus. Savo praktikoje sutikau autistiškų asmenų, kurie iki 30–40 metų gyvena tėvų namuose. Tai paskatino imtis veiklos, kuri padėtų jiems išsikelti iš tėvų namų ir savarankiškai kurti savo gyvenimą su minimalia mūsų priežiūra. Laisvalaikį vis dar sudėtinga organizuoti, ne visos jo praleidimo formos tinka

autistiškiems žmonėms. Stengiamės, kad mūsų klientai galėtų tapti įvairių laisvalaikio klubų nariais, lankyti renginiuose.

Pagrindinė „Seemann autismus autark“ būstinė yra Karlsruhėje, filialai – Landau, Pforcheime, Bëblingene. Sparčiai plečiatės...

Plėtros priežastis – augantis tokių paslaugų poreikis. Dabar žmonės anksčiau ir profesionaliau diagnozuojami, keitėsi ir įstatymai. Be abejo, tai reikalauja milžiniškų valstybės investicijų, bet ir tarnybos, ir mes suprantame, kad kuo anksčiau investuosime į autistiškus žmones, tuo mažiau investicijų reikės ateityje.

Girdime pasiūlymų, kad lydintys asmenys galėtų būti įdarbinti, pavyzdžiui, mokyklose, o ne tokiuose centruose kaip mūsų, kuriuose asmenį lydime pagal poreikį. Kol kas matome daugiau pranašumų, kai lydintis asmuo yra centro darbuotojas, – paslaugos yra kokybiškesnės ir profesionalesnės, yra pavadavimo galimybė.

Kas tai finansuoja? Ar už paslaugas turi mokėti tėvai?

Tėvai už šias paslaugas nemoka, jas apmoka jaunimo gerovės ir socialinių paslaugų tarnybos. Savaime suprantama, tėvai yra mokesčių mokėtojai. Miesto socialinių paslaugų tarnybos ir mūsų įstaiga pasirašo sutartį, kurioje nurodoma, kokias paslaugas centras gali teikti, kaip ir kiek už tai mokama, kaip atsiskaitoma. Tai padengia administracines išlaidas, patalpų nuomą ir pan. Mes negalime uždirbti, nes esame pelno nesiekianti organizacija.

Visuomenėje dažnai vartojamas terminas „įtrauktis“, ką jis reiškia Jums?

Man įtrauktis reiškia, kad išskirtinumą turintys asmenys nėra bendruomenės pakraštyje vien dėl to, kad turi išskirtinumą. Pavyzdžiui, jei šachmatininkas yra autistiškas, man pirmiausia jis yra šachmatininkas, o ne autistiškas žmogus. Noriu pabrėžti, kad Vokietijoje nėra specialiųjų mokyklų autistiškiems vaikams: jei mokins turi gabumų, tinkančių ugdytis gimnazijoje, jis lanko gimnaziją, nepaisant autizmo spektro. Bendruomenė turi aiškią užduotį: šis vaikas gali lankyti gimnaziją, nes turi intelektualinių gabumų. Sprendimas – lydintis asmuo.

Įtraukusis ugdymas Lietuvos mokyklose taps norma 2024-aisiais, Vokietijoje toks įstatymas priimtas 2009 m. Kokie sprendimai, Jūsų manymu, svarbiausi norint įgyvendinti įtraukųjį ugdymą?

Kai vaikas gali lankyti mokyklą netoli namų, jis turi draugų, įsitraukia į bendruomenę. Jei lanko mokyklą, pavyzdžiui, specialiąją, bendruomenė tam tikra prasme jį praranda: jo nepažįsta bendraamžiai, kaimynai, kiti tos bendruomenės nariai.

Pirmas bendruomenės žingsnis – suprasti, kas yra autizmas, koks įvairus jis gali būti, kaip jį atpažinti. Kitas žingsnis – lydintis asmuo, jo įtraukimas į mokyklos bendruomenę. Deja, to nepakanka. Svarbu, kad mokykloje autistiški vaikai, jaunuoliai gerai jaustųsi. Tam reikalingas kompetentingas mokytojas, su pedagogais bendradarbiaujantis lydintis asmuo, nusiramino patalpos, priemonės veiklai struktūruoti (pvz., TEACCH įrankių ir pan.).

Ką galėtų padaryti politikai, bendruomenės, darželiai, mokyklos, kad autistiškų žmonių gyvenimas būtų kokybiškesnis?

Svarbus atspirties taškas yra diagnozė. Kai tėvai priima savo vaiką tokį, koks jis yra, kartu priima ir diagnozę. Tada visi patiria palengvėjimą. Pradedama domėtis, kaip padėti, kur kreiptis, ko imtis ir pan.

Politiiniu lygmeniu, kaip ir bendruomenėje ar mokykloje, pirmas žingsnis – žinios ir supratimas apie autizmą. Nebūtina patiems išradinėti dviračio, daug gerų dalykų jau atrasta. Politikai turėtų suprasti: kuo anksčiau ir daugiau investuosime į autistiškus vaikus ir paauglius, stiprinsime jų tam tikrus gebėjimus, tuo mažiau jie mums kainuos ateityje. Jie įsilies į darbo rinką, turės saviraiškos galimybių. Tai naudinga ne tik visuomenei, pats asmuo jaučia pasitenkinimą savo gyvenimu.

Kai autistiški žmonės nori be eilės apsipirkti ar patekti pas gydytoją, kai viešojoje vietoje autistiškas vaikas patiria emocinę išprovokaciją, kai pro klasės langus taip akina saulė, kad jam reikia saulės akinų arba kepurės su snapeliu – supratimas ir tolerancijos ribų plėtimas yra raktas į sėkmę.



**Pone Wolfai,
„Seemann autismus autark“ moto yra „Mes vedame palydėdami“. Ką tai reiškia Jums ir kiekvienam iš 92-iejų komandoje esančių lydinčių asmenų?**

Šiame sakinyje slypi dvi reikšmės. Pirmoji reiškia, kad ne lydintis

asmuo stovi priekyje – priekyje yra tikslas. Lydintis asmuo yra šalia vaiko, jaunuolio, pozityvaus tikslo link jis veda palydėdamas, būdamas šalia. Ne lydintis asmuo nori tikslo pasiekti ir ne jis jį nurodo. Tai autistiško vaiko ar jaunuolio tikslas. Žingsniai tikslo link aptariami kartu. Antroji reikšmė – mūsų paslaugos yra labai aukštos kokybės. Mes priiimame didelę atsakomybę už autistiškus vaikus ir savo darbą profesionaliai. Norime šioje rinkos nišoje vesti ir kitus.

Kokių tikslų keliate lydintiems asmenims, mokinio padėjėjams?

Turime teikti džiaugsmą vaikams, jaunuoliams mokyklų bendruomenėse, taip padėdami ir visai šeimai. Kitas labai svarbus tikslas užkoduotas mūsų įmonės pavadinime: *Seemann* yra įmonės steigėjo pavardė, *autismus* – tema, kuri mus vienija, *autark* – „savarankiškas“. Mes siekiame, kad vaikas, jaunuolis

galėtų savarankiškai būti mokykloje. Skamba taip, lyg lydintis asmuo įjautų šaką, ant kurios pats sėdi: kai vaikas, jaunuolis taps savarankiškas arba savarankiškesnis, lydinčio asmens paslaugos bus nebereikalingos. Tikslas, kad ateityje vaikas, jaunuolis galėtų savarankiškai susidoroti su mokyklos kasdienybe.

Kokios asmeninės savybės būtinos lydinčiam asmeniui? Apskritai kokių žmonių ieškote?

Darbo pokalbyje kandidatų klausiu, ar turi patirties autizmo srityje. 90 proc. kandidatų jos turi nedaug. Patirtis nėra svarbiausia. Visi kandidatai turi pedagoginį išsilavinimą – to reikalauja išlaidas padengianti savivaldybės institucija, to reikalaujame ir mes, siekdami teikti profesionalias ir kokybiškas paslaugas. Tačiau daug svarbiau, kad kandidatas būtų pasiruošęs mokytis naujų dalykų, gebėtų pasinerti į darbą su vienu žmogumi, gebėtų identifikuoti ir analizuoti, kaip autizmas pasireiškia jo lydimio asmens elgesyje, mąstyme. Svarbu suprasti, kad kasdienė pedagoginė veikla gali labai skirtis nuo autizmo pedagogikos. Mes ieškome žmonių, kurie yra pasirengę nuveikti daugiau: nebijo fizinio kontakto su vaiku, drąsiai jį išves iš patalpos, kai to reikės, nebijos žengti atgal, kad vėliau galėtų žengti du žingsnius pirmyn.

Jūs organizuojate savigynos kursus. Ar tai aktualu lydinčiam asmeniui?

Aš manau, kad tai labai svarbu ir lydinčiam asmeniui, ir kiekvienam žmogui. Mūsų savigynos kurso koncepcijoje akcentuojama ne tiek savigyna, kiek savisauga. Darbuotojams ypač svarbu pagarbus elgesys su jais, kad jie būtų matomi, o jų asmeniniai poreikiai nebūtų slepiami po kilimu, kad kasdienėje pedagoginėje veikloje bendradarbiaujant su mokytojais, tėvais ir lydimu mokiniu, kuris gali demonstruoti netinkamą elgesį, agresiją, būtų nubrėžiamos aiškios ribos ir jos išlaikomos. Darbuotojams siūlome šį kursą, kad jie galėtų apsisaugoti ne tik fiziškai, bet ir emociškai.

Kodėl žmonės ateina dirbti į „Seemann autismus autark“?

Mes žinome, kad nesame tobuli, bet kiekvieną dieną siekiame tobulėti. Ir darbuotojams kartojame, kad klysti žmogiška. Kiekvienas išgyvename prastų dienų, kai pakylame iš lovos ne ta koja ir nesijaučiame pajėgūs suteikti kokybiškos paslaugos. Emocinė būsena ypač svarbi bendraujant su autistiškais vaikais ir jaunuoliais. Darbuotojai gali apie tai atvirai prisipažinti, nepatirdami jokių finansinių nuostolių. Mūsų darbo užmokestis taip pat gana patrauklus, nors, mano manymu, finansinis pasitenkinimas nėra pagrindinis veiksnys.

Propaguojame atviros komunikacijos kultūrą, pavyzdžiui, jei klysti, darbuotojas gali drąsiai man tai pasakyti į akis, kad aš taip pat tobulėčiau. Siūlome darbuotojams reguliarias komandines veiklas, kad sustiprintume bendrystės jausmą. Be to, jie gali dalyvauti mūsų ir kituose mokymuose. Skatiname dalytis įgytomis žiniomis ir patirtimi. Supervizijos kas antrą savaitę yra savaime suprantamas dalykas.

Dėkoju už pokalbį.

Socialinė autistiškų asmenų įtrauktis į aukštąjį mokslą – visos akademinės bendruomenės atsakomybė

Dr. Kristina Žardeckaitė-
Matulaitienė,
Indrė Muraškaitė

Vytauto Didžiojo
universitetas

2010 m. Lietuvai ratifikavus Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją, mūsų valstybė įsipareigojo užtikrinti visų neįgaliųjų, tarp jų ir autistiškų

asmenų, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvų įgyvendinimą ir siekti visiškos negalią turinčių asmenų įtraukties. Tai reiškia, kad autistiškiems, kaip ir kitų negalią turintiems asmenims, turi būti sudarytos sąlygos lygiomis teisėmis su kitais dalyvauti bet kokioje visuomenės gyvenimo srityje, kartu ir visų lygių švietimo veikloje.

Naujas požiūris į negalią – žmogaus teisių negalios modelis

Konvencijoje įtvirtintas naujas požiūris į negalią – tai žmogaus teisėmis grįstas modelis, kuriame negalią turintis asmuo matomas ne kaip gailestio ar gydymo objektas, o kaip autonomiškas, orus ir lygias teises turintis visuomenės narys. Remiantis šiuo požiūriu, negalia yra natūrali žmonijos įvairovės dalis, o ją turintys žmonės yra lygiai tokie pat vertingi ir nusipelnę pagarbos kaip ir bet kuri kita visuomenės grupė, todėl negalia neturėtų būti kliūtis visavertiškai funkcionuoti visuomenėje. Svarbu šalinti ne negalią, o kliūtis, trukdančias asmeniui dalyvauti skirtingose visuomenės veiklose. 24 Konvencijos straipsnis, apibūrinantis šalių įsipareigojimus švietimo srityje, nurodo, kad visiškos neįgaliųjų įtraukties į švietimo sistemą turi būti siekiama užtikrinant tinkamą aplinkos sąlygų pritaikymą. Aplinkos kliūtys gali būti įvairios – fizinės ar susijusios su visuomenės požiūriu į negalią turintį asmenį. Nors skirtingi universitetai ieško būdų, kaip sudaryti kuo palankesnes sąlygas autistiškiems studentams realizuoti akademinį potencialą ir sėkmingai baigti studijas, tačiau daugiausia dėmesio vis dar skiriama fizinės aplinkos ir studijų proceso pritaikymui, nepakankamai atsižvelgiant į autistiškų asmenų socialinės izoliacijos bei atskirties problemas. Tai verčia svarstyti, kad visuomenėje įsigalėjęs mitas, jog autistiški asmenys nenori bendrauti, yra perkeltas ir į pagalbos jiems programas.

Nors siekiant užtikrinti autistiškų asmenų įtrauktį į aukštąjį mokslą svarbu dirbti visais lygiais – ir teisiniu, ir pritaikant studijų procesą prie poreikių, – kuriant negalią turinčių studentų įtraukties į aukštąjį mokslą strategiją nereikėtų pamiršti, kad autizmas – tai nematoma negalia. Autistiškų asmenų patiriami sunkumai įprastai nėra akivaizdžiai matomi, todėl dėmesį sutelkiant vien į aplinkos ir studijų proceso pritaikymą iškyla dvi pagrindinės grėsmės.



Pirma, tai gali sukelti įprastos raidos studentų pasipiktinimą – neva aukštosios mokyklos teikiama individualizuota parama autistiškiems studentams reiškia studijų proceso palengvinimą ir išskirtinumą, o ne lygių teisių užtikrinimą – ir taip dar labiau didinti atskirtį. Antra, vien aplinkos pritaikymas be akademinės bendruomenės sąmoningumo ugdymo ir įtraukties į autistiškų studentų integracijos procesą, autistišką asmenį gali pastatyti į bejėgio ir pasyvaus paslaugų gavėjo poziciją, kuri iškelia tokias stigmatizuojamas emocijas kaip gailestis ar baimė. Taigi, remiantis šiuo požiūriu, autistiško studento patiriamų sunkumų priežastis nėra vien jo kitonisumas, itin svarbų vaidmenį vaidina ir aplinka – kaip ji priima šį kitonisumą ir kiek įsiklauso į atskiro asmens poreikius mokymosi procese.

Socialinė atskirtis – nesėkmingos studijų patirties priežastis?

Užsienio autorių tyrimai rodo, kad autistiški asmenys dažnai pasižymi akademinėi veiklai palankiomis savybėmis: atidumu detalėms, originaliu mąstymu, gebėjimu ilgai ir giliai domėtis juos dominančia tema ar kurti sistemas. Jų pažymiai nesiskiria nuo įprastos raidos bendraamžių pasiekimų. Nepaisant pakankamų akademinio gebėjimų, autistiški studentai aukštojoje mokykloje susiduria su daugybe iššūkių. Vienas didžiausių – socialinė izoliacija, atskirties jausmas bei psichinės sveikatos sunkumai, kurie veikia ir jų akademinis rezultatus. Analizuojant tiek Lietuvos negalios politiką švietimo sistemoje, tiek ir kitų šalių patirtis, atrodo, kad dar per mažai dėmesio skiriama „priimančiajai“ pusei, t. y. akademinėi bendruomenei, studentams, į kurių gretas norima įtraukti autistiškų studentų. Siekiant spręsti šią problemą kilo idėja įgyvendinti projektą, kuris atkreiptų dėmesį į daugumos grupės vaidmenį autistiškų studentų integracijoje į aukštąjį mokslą ir padėtų geriau suprasti įprastos raidos bendraamžių požiūrį į autistiškus studentus. Šiam tikslui įgyvendinti buvo vykdomas Lietuvos mokslų tarybos finansuojamas projektas „Socialinės įtraukties link: žinių ir

stigmatizuojančių nuostatų apie autizmą analizė studentų imtyje“ (projekto vadovė – prof. dr. Kristina Žardeckaitė-Matulaitienė).

Tyrimo tikslas buvo išanalizuoti autizmo raiškos (vyriškos bei moteriškos) ir diagnozės atskleidimo reikšmę stigmatizuojant autistiškus studentus. Stigma – tai tam tikra asmens ar grupės ypatybė, kuria remiantis asmuo nuvertinamas, t. y. stigmatizuojamas. Autizmo atveju dažniausiai tai yra netipinis elgesys bei bendravimo būdas, kuris išskiria juos iš kitų ir nulemia neigiamą vertinimą. Tyrime dalyvavo 303 universitetų ir kolegijų studentai iš visos Lietuvos. Kiekvienas dalyvis atsitiktinai gavo pasirinkti vieną iš šešių istorijų, aprašančių įprastos raidos arba autistiško vienos ar kitos lyties studento situaciją. Remdamiesi gautu aprašymu, tyrimo dalyviai turėjo įvertinti jiems kilusias emocijas, nuostatas bei ketinimą įsitraukti į skirtingo tipo socialines situacijas su aprašytu asmeniu.

Abipusių pastangų svarba

Vienas reikšmingiausių atlikto tyrimo rezultatų – asmeninio bendravimo su autistiškais asmenimis patirties reikšmė požiūriui į autistiškus studentus. Tyrimo rezultatai parodė, kad praeityje patirtas pasitenkinimas bendravimu su autistiškais asmenimis siejasi su palankesniu istorijose aprašytų autistiškų studentų vertinimu, kai jų diagnozė. Tai rodo, kad abipusis įsitraukimas ir sąlygų teigiamai bendravimo patirčiai sudarymas gali būti veiksmingas būdas siekiant didinti socialinę autistiškų studentų įtaką. Cullen ir kolegų 2015 m. atliktas tyrimas parodė, kad tam galima panaudoti autistiškų asmenų interesus – studentai nurodo poreikį rasti bendraminčių ir su jais megzti socialinius ryšius, todėl autoriai rekomenduoja organizuoti studentų klubus, bendrabučio susitikimus, pagrįstus bendrais interesais. Norint užtikrinti abiejų pusių įsitraukimą bendraamžio studento parama autistiškam asmeniui taip pat rekomenduotina. Tokie įtraukties būdai, kaip viena iš autistiškų asmenų integracijos į švietimo sistemą strategijų, galėtų padėti keisti ir akademinės bendruomenės bei studentų nuostatas perteikiant svarbią žinią, kad autistiškų asmenų integracija nėra vien tik pačių autistiškų asmenų ir jų šeimos narių rūpestis, – tai ir visos akademinės bendruomenės atsakomybė užtikrinti kiekvieno visuomenės nario lygias dalyvauti akademinėje gyvenime bei realizuoti savo turimus gebėjimus.

Kalbant apie akademinės bendruomenės supratimą autistiškų asmenų atžvilgiu, svarbi dvigubos empatijos teorijos idėja, kad bendravimas visuomet yra dvikryptis veiksmas, todėl problema gimsta ne dėl vieno asmens deficitų, bet dėl dviejų skirtingų patirtį bei pasaulio matymą turinčių asmenų skirtingumo. Teorijos kūrėjas Miltonas teigia, kad kuo didesnis skirtumas tarp asmenų ar grupių pasaulio suvokimo, tuo jiems sunkiau suprasti vienas kitą – nuspėti mintis, ketinimus, empatiškai jausti ir pan. Ši problema yra abipusė, nes abi pusės patiria sunkumų suprasdamos viena kitą. Esminiai iššūkiai kyla tuomet, kai vienos iš grupių (įprastai sudarančios mažumą) teisės ir poreikiai yra nepakankamai atstovaujami, o daugumą sudarančios grupės bendravimo būdas ir taisyklės yra išaukštinamos ir vertinamos kaip tinkamesnės. Taip mažumų grupė tampa patologizuojama ir būtent jai priskiriama atsakomybė už šių dviejų skirtingų grupių

nesusikalbėjimą.

Autentiško bendravimo skatinimas

Dar vis galima pastebėti, kad nemaža dalis intervencijų, siekiančių gerinti autistiškų studentų socialinę integraciją, pagrįstos medicininio modelio idėjomis, kai autistiško asmens elgesys laikomas nukrypusiu nuo normos, todėl stengiamasi jį išmokyti tipiniams bendraamžiams būdingo elgesio. Tam kuriamos specialios socialinės paramos programos, kurios remiasi normatyvinių socialinių įgūdžių mokymu taikant instruktavimą, vaidmenų žaidimus, atgalinį ryšį iš specialistų. Pavyzdžiui, autistiškiems asmenims siūloma stebėti dviejų tipinės raidos bendraamžių pokalbio vaizdo įrašus ir atkartoti juose pateikiamus bendravimo įgūdžius. Būtent tokios programos tampa stigmos ir asmenų skirstymo į grupes pagrindu: tipinės raidos studentai priskiriami „geresnei“, aukštesnius įgūdžius turinčiai grupei, o autistiškas asmens priklausoma mažiau gebančiai bei vertinamai grupei.

JAV tyrėja Kristen Bottema-Beutel su kolegomis 2018 m. publikavo kritinę socialinių įgūdžių lavinimo programų (angl. *Social skills training*, SST) analizę ir nurodė, kad tokio tipo intervencijos, kuriose autistiški asmenys mokomi tipinės raidos autistiškų asmenų bendravimo būdo, gali turėti nenumatytų neigiamų padarinių. Jos slopina ne tik bendravimą, bet ir paties autistiško asmens autentiškumą, o tai itin svarbu siekiant užmegzti gilų tarpasmeninį ryšį. Autoriai taip pat atkreipia dėmesį, kad šios programos prisideda prie autizmo stigmos didinimo, nes stiprina nuostatą, kad yra vienas teisingas bendravimo būdas. Toks prigimtinių savybių slopinimas turi neigiamą įtaką psichinei sveikatai, pasitikėjimui savimi. 2017 m. Jungtinėje Karalystėje atlikta 16–25 m. autistiškų jaunuolių apklausa parodė, kad negebėdami atitikti visuomenės normų jie jaučiasi nelaimingi, beverčiai, stokojantys pasitikėjimo savimi, depresyvi. Savo įprastą elgesį, mintis ir jausmus autistiški jaunuoliai vertino neigiamiau nei įprastos raidos bendraamžių elgesį. Tokie duomenys rodo, kad remiantis vien socialinių įgūdžių programomis, kuriomis mokoma norminio elgesio, visiškos socialinės autistiškų studentų integracijos greičiausiai nepasieksime. Galima tikėtis, kad elgiantis tipiškiau bendraamžių vertinimas bus palankesnis, tačiau mažai tikėtina, kad tai užtikrins tikrą autistiškų studentų įtaką. Atvirkščiai – taip bus gilinamas įsitikinimas, kad tik autistiški asmenys atsakingi už sunkumus integruojantis į visuomenę.

Taigi, remiantis skirtingų autorių tyrimais ir rekomendacijomis, manoma, kad svarbu tobulinti socialinių įgūdžių programas. Nors svarbu informuoti ir pateikti normines taisykles tam tikrose situacijose (pvz., mokant nepertraukti kito, išreikšti susidomėjimą kitu atsisakant kalbėti vien apie save), įprastos raidos studentų bendravimo būdo nereikėtų pateikti kaip vienintelio teisingo elgesio modelio. Įvairios konstruktyvios galimybės nepaklusti socialinėms normoms taip pat turėtų būti aptariamose skirtinguose kontekstuose. Pavyzdžiui, vietoj mokymosi palaikyti tipinį akių kontaktą, kuris gali varginti autistišką asmenį ir apsunkinti klausymąsi, galima kalbėti apie drąsą išreikšti savo poreikius ir bendrauti autentišku būdu, pavyzdžiui, paprašant pokalbio metu sėdėti ne priešais vienas kitą, o greta ar informuoti pašnekovą, kad akių kontakto stoka nereiškia nesiklausymo,

o atvirksčiai – padeda geriau išgirsti. Taigi, siekiant didesnės socialinės įtraukties bendravimo įgūdžius reikėtų lavinti ne autistiškų asmenų autentiškumui slopinti, o mokantis megzti gily ir tikrą ryšį, t. y. mokantis pripažinti ir išreikšti savo bendravimo poreikius, paaiškinti ir perteikti kitam savo ypatumus, kurie gali veikti tarpusavio bendravimą, kartu mokantis tų taisyklių, kurios yra būtinos reiškiant pagarbą pašnekovui: nepertraukti, domėtis juo ir kt.

Autistiškos moterys aukštajame moksle

Savo tapatumo bendraujant slopinimas ypač aktualus kalbant apie autistiškas moteris ar asmenis, kurių autizmo raiška nėra tipinė. Bijodamos neigiamo vertinamo moterys dažniau imasi maskuoti savo autizmo bruožus, todėl atrodo labiau tipinės ir aplinkinių vertinamos palankiau. Mūsų atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad moteriška autizmo raiška buvo vertinama palankiau nei autistiško studento aprašymas – moterų buvo mažiau bijoma, su jomis dažniau norima įsitraukti į įvairaus tipo socialines situacijas. Vis dėlto tai nereiškia, kad autistiškoms studentėms ar užmaskuota autizmo raiška pasižymintiems asmenims lengviau integruotis studijų aplinkoje ar jiems nereikalinga pagalba. Tyrimai rodo, kad toks maskavimasis turi savo kainą: autistiškoms moterims būdingi labiau išreikšti depresijos, nerimo simptomai, jos dažniau nei autistiški vyrai renkasi savižudybę. Jungtinių Tautų konvencijoje pabrėžiamas lyčių lygybės aspektas siekiant įtvirtinti ne tik vyrų, turinčių negalią, teises ir laisves, bet ir moterų. Todėl kuriant socialinės įtraukties programas svarbu užtikrinti, kad parama suteikiama abiem lytims atsižvelgiant ir į specifinę autizmo raišką bei unikalias kiekvieno asmens patirtis.

Tinkamas akademinės bendruomenės švietimas

Vienas iš būdų didinti socialinę autistiškų studentų įtrauktį – akademinės bendruomenės supratimo apie autizmą didinimas. JT konvenciją ratifikavusios šalys įsipareigoja visose srityse kovoti su stereotipais, prietarais ir ydinga praktika, susijusia su neįgaliaisiais, taip pat didinti visuomenės informuotumą apie autistiškų asmenų gebėjimus bei pasiekimus (8 straipsnis). L. Kenny ir kolegų atliktas didelės apimties tyrimas Jungtinėje Karalystėje parodė, kad autistiški asmenys taip pat norėtų, jog visuomenė daugiau dėmesio skirtų jų stipriosioms savybėms, o ne vien trūkumams. Taigi, autizmą tyrinėjančios mokslininkės L. Crane ir L. Pellicano rekomenduoja pateikti objektyvesnį autizmo vaizdinį – akcentuoti ne tik sunkumus, bet pabrėžti ir autistiškų asmenų stiprybes. Tai reiškia, kad organizuojant akademinės bendruomenės švietimą, svarbu atsižvelgti į mokymų turinį – tai, kaip autizmas yra pristatomas. Vien medicininio modeliu grįstas informavimas, kai autizmas apibūdinamas per sunkumus ar įgūdžių stoką, gali tik dar labiau didinti stigmą ir autistiškų asmenų atskirtį. Nepatologizuojantys teoriniai modeliai – neuroįvairovės judėjimo idėjos, socialinis negalios ar jį išplečiantis žmogaus teisėmis grįstas modelis – tinkamesni siekiant tikros autistiškų asmenų įtraukties. Minėti modeliai negalią pateikia kaip

natūralią įvairovės ir žmonijos dalį, vertą pagarbos ir lygių teisių. Jie pabrėžia ne tik sunkumus, bet ir autistiškų asmenų stiprybes bei vertingumą visuomenei. K. Bottema-Beutel ir jos kolegos siūlo, kad prie tokių mokymų kūrimo bei vedimo turėtų prisidėti autistiški asmenys, taip siekiant užtikrinti, kad bus ištransliuota tinkama žinia.

Diagnozės atskleidimo svarba ir iššūkiai

Viena iš negalią turinčio studento atsakomybių siekiant užtikrinti tinkamą pagalbą aukštojoje mokykloje yra savo negalios ir poreikių atskleidimas. Neatskleidus diagnozės net ir geriausia paramos strategija universitete nebus efektyvi, nes studentas negalės gauti individualizuotos pagalbos. Užsienio šalyse atliekami tyrimai rodo, kad diagnozės atskleidimas – itin sunkus autistiškų studentų sprendimas. Nemaža dalis jų renkasi slėpti diagnozę bijodami atstūmimo bei neigiamų nuostatų. Nepaisant to, mūsų atliktas tyrimas parodė, kad studentai mažiau stigmatizuoja autistiškus bendraamžius, kurių diagnozė jiems yra žinoma. Tai vis dažniau patvirtina ir užsienyje atliekamų tyrimų rezultatai – atskleidus diagnozę pastebimas palankesnis studentų požiūris. Iš pirmo žvilgsnio, tokie rezultatai gali stebinti. Mokslininkai (2001) iškėlė hipotezę, kad diagnostinė etiketė kaip tik turėtų skatinti labiau atsiriboti aktyvuodama turimus stereotipus, susijusius su diagnoze. Tačiau diagnostinė etiketė taip pat gali padėti paaiškinti netipinį autistiško asmens elgesį. Ar diagnozės atskleidimas autistiškam asmeniui padės ar labiau pakenks, dažnai priklauso nuo kito asmens turėtos patirties bei įsivaizdavimo apie autizmą. Mūsų tyrimas patvirtino, kad ankstesnė bendravimo patirtis su autistiškais asmenimis perkeliama ir naudojama sutiktam autistiškam asmeniui vertinti. Kuo ši patirtis buvo malonesnė praeityje, tuo palankiau žvelgiama ir į kitus autistiškus asmenis. Tai reiškia, kad mumyse egzistuoja tam tikras autistiško asmens prototipas ir su juo susiję įsitikinimai, kuriais darome sprendimus apie savo norą įsitraukti į bendravimą su kitais autistiškais asmenimis. Šie rezultatai dar kartą parodo, kad svarbu formuoti teigiamą autizmo vaizdinį pasitelkiant tinkamą, studentų nepatologizuojantį studentų švietimą, taip pat sudarant sąlygas kokybiškam tarpgrupiniam bendravimui. Visa tai gali reikšmingai prisidėti prie didesnės drąsos atskleidžiant savo diagnozę bei sėkmingesnės autistiškų studentų socialinės integracijos. Galima svarstyti, kad tuo atveju, jei akademinė bendruomenė stengsis sudaryti sąlygas teigiamoms įprastoms raidos ir autistiškų asmenų bendravimo patirtims, diagnozės atskleidimas galėtų padėti ne tik gauti taip reikalingą paramą siekiant sėkmingai integruotis aukštojoje mokykloje, bet potencialiai suteiktų reikšmingos naudos ir visai autizmo bendruomenei dėl kintančių įsitikinimų apie autistiškus asmenis.

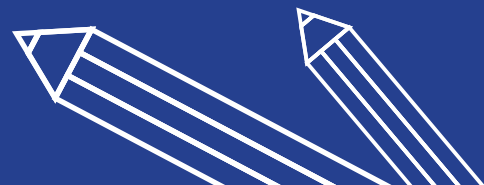
Straipsnis parengtas vykdant Europos socialinio fondo lėšomis finansuojamą projektą pagal priemonę Nr. 09.3.3-LMT-K-712 „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“.

Autizmo spektro koeficientas (ASK) – vyresniems nei 16 metų asmenims

(Baron-Cohen, Wheelwright, Skinner, Martin ir Clubey, 2001)



Testas



Labai atidžiai perskaitykite kiekvieną teiginį ir įvertinkite, kiek jam pritariate arba nepritariate.

1.	Labiau mėgstu ką nors veikti su kitais, o ne vienas.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
2.	Mėgstu dalykus atlikti vienodai.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
3.	Jei mėginu ką nors įsivaizduoti, mintyse lengvai susidarau vaizdą.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
4.	Dažnai taip į ką nors įsitraukiu, kad nebepastebiu viso kito.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
5.	Dažnai išgirstu tylūs garsus, į kuriuos kiti neatkreipia dėmesio.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
6.	Dažniausiai atkreipiu dėmesį į automobilių numerius ar panašius informacinius ženklus.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
7.	Kiti žmonės man dažnai sako, kad kalbu nemandagiai, nors man taip neatrodo.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
8.	Skaitydamas pasakojimą lengvai įsivaizduoju, kaip atrodo veikėjai.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
9.	Labai mėgstu vaikščioti į pasimatymus.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
10.	Žmonių grupėje lengvai galiu klausytis kelių pokalbių.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
11.	Socialinėse situacijose jaučiuosi ramiai.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
12.	Dažniausiai pastebiu smulkmenas, kurių kiti nemato.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
13.	Verčiau eičiau į biblioteką nei į vakarėlį.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
14.	Man lengva kurti istorijas.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
15.	Žmonės mane traukia labiau nei daiktai.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
16.	Turiu labai svarbių pomėgių ir susinervinu, jei negaliu jiems atsidėti.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
17.	Mėgstu lengvus pašnekesius.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
18.	Kai kalbu, kitiems ne visada lengva įsiterpti.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu

19.	Mane žavi skaičiai.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
20.	Skaitant pasakojimą man sunku perprasti veikėjų ketinimus.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
21.	Man nelabai patinka grožinė literatūra.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
22.	Man sunku susirasti naujų draugų.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
23.	Visą laiką atkreipiu dėmesį į sekas.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
24.	Mieliau eičiau į teatrą nei į muziejų.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
25.	Nesinervinu, jei sutrinka dienos tvarka.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
26.	Dažnai pajuntu, kad nežinau, kaip palaikyti pokalbį.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
27.	Kai man ką nors sako, lengvai susivokiu tarp eilučių.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
28.	Dažniausiai labiau susitelkiu į bendrą vaizdą nei į smulkias detales.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
29.	Ne itin gerai įsimenu telefonų numerius.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
30.	Dažniausiai nepastebiu mažų aplinkos ar žmogaus išvaizdos pokyčių.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
31.	Suprantu, kada manęs klausydamasis žmogus ima nuobodžiauti.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
32.	Man atrodo lengva vienu metu dirbti kelis darbus.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
33.	Šnekėdamasis telefonu gerai nežinau, kada mano eilė prabilti.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
34.	Mėgstu elgtis spontaniškai.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
35.	Dažnai paskutinis suprantu pokštą.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
36.	Man atrodo lengva vien pažvelgus žmogui į veidą suprasti, ką jis galvoja ar jaučia.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
37.	Jei mane pertraukia, labai greitai galiu sugrįžti prie to, ką dariau.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
38.	Man puikiai sekasi šnekučiuotis.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
39.	Žmonės man dažnai sako, kad šneku apie tą patį.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
40.	Vaikystėje man patikdavo su kitais vaikais žaisti vaidmenų žaidimus.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
41.	Mėgstu rinkti informaciją apie daiktų kategorijas (pvz., automobilių modelius, paukščių rūšis, traukinių tipus, augalų rūšis ir pan.)	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
42.	Man sunku įsivaizduoti, kaip jausčiausi būdamas kas nors kitas.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
43.	Mėgstu kruopščiai planuoti veiklą, kurioje dalyvauju.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu

44.	Mėgstu švęsti šventes.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
45.	Man sunku suprasti žmonių ketinimus.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
46.	Naujos situacijos man kelią nerimą.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
47.	Mėgstu susipažinti su naujais žmonėmis.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
48.	Esu geras diplomatas.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
49.	Ne itin gerai įsimenu žmonių gimtadienius.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
50.	Man labai lengva su vaikais žaisti žaidimus, kuriuose reikia apsimetinėti.	Visiškai pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu

MRC-SBC/SJW Feb 1998

Kaip apskaičiuoti ASK

Įsirašykite po vieną tašką, jei atsakėte „visiškai pritariu“ arba „iš dalies pritariu“ į šiuos klausimus: 2, 4, 5, 6, 7, 9, 12, 13, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 33, 35, 39, 41, 42, 43, 45, 46.

Įsirašykite po vieną tašką, jei atsakėte „visiškai nepritariu“ arba „iš dalies nepritariu“ į šiuos klausimus: 1, 3, 8, 10, 11, 14, 15, 17, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 40, 44, 47, 48, 49, 50.

Sudėkite visus surinktus taškus ir gausite savo ASK.

Kaip vertinti savo ASK

- 0–10 = mažas
- 11–22 = vidutinis (dauguma įprastos raidos moterų surenka apie 15, o dauguma vyrų – apie 17 taškų)
- 23–31 = didesnis nei vidutinis (surinkus daugiau nei 26 balus, rekomenduojama kreiptis į gydytoją dėl autizmo spektro sutrikimų įvertinimo)
- 32–50 = itin didelis (asmenys, turintys Aspergerio sindromą, ar aukšto intelekto vidutiniškai surenka apie 35 taškus)
- 50 = didžiausias

Jei nerimaujate

Pateiktas testas nėra diagnostinis. Jo rezultatai nenurodo, ar jūs turite autizmo spektro sutrikimų (ASS). Jei nerimaujate, kad jums gali būti ASS ar kitas sveikatos sutrikimas, ir nerimavote dar prieš atlikdami šį testą, turėtumėte kreiptis į savo apylinkės ar šeimos gydytoją.

Testą sukūrė ir leidimą asociacijai „Lietaus vaikai“ naudoti nekomerciniais tikslais suteikė Autizmo tyrimų centras (Kembridžo universitetas). Testas nėra adaptuotas ir mokslškai patvirtintas naudojimui

Lietuvoje. Jo rezultatai nenurodo, ar Jūs turite Autizmo spektro sutrikimų (ASS). Jei nerimaujate, kad Jūs ar Jūsų artimasis gali būti autistiškas, turėtumėte kreiptis į psichologą, psichiatrą ar šalyje veikiančią autizmo asociaciją.

Klausimyno versija anglų kalba: <https://psychology-tools.com/test/autism-spectrum-quotient>

Originalus šaltinis: S. Baron-Cohen, S. Wheelwright, R. Skinner, J. Martin and E. Clubley, (2001) The Autism Spectrum Quotient (AQ) : Evidence from Asperger Syndrome/ High Functioning Autism, Males and Females, Scientists and Mathematicians Journal of Autism and Developmental Disorders 31:5-17



„Specialisterne DK“ vadovas: „Siekiamo įdarbinti milijoną autistiškų žmonių“



Domantė Platūkytė,
LRT.LT

Vietoj įprasto darbo pokalbio – lego roboto konstravimas ir kelias savaites trunkanti darbuotojų atranka. Tokius metodus taiko įmonės, siekiančios įdarbinti žmones, kurie turi autizmo spektro sutrikimų (ASS). Kai kurie darbdaviai šių kandidatų baidosi, o kiti sugeba išnaudoti jų stipriąsias savybes ir pritraukia daugiau talentų, kurie, pavyzdžiui, sudėtingų procesų apdorojimo laiką nuo trijų dienų sutrumpina iki 20 minučių.

Organizacija „Specialisterne“ (liet. „specialistai“) padeda įsidarbinti žmonėms, turintiems ASS. Danijoje įkurta organizacija savo padalinių turi įvairiose pasaulio šalyse – nuo Europos valstybių iki JAV, Australijos, Singapūro, Brazilijos ar Kanados. „Specialisterne“ atkreipia dėmesį, kad pasaulyje maždaug 2 proc. žmonių turi ASS, o 80 proc. jų nesusiranda darbo, nors yra puikūs savo srities specialistai. Taigi organizacija bendrauja su įvairiomis įmonėmis ir taiko kitokius atrankų metodus. Pavyzdžiui, vietoj įprastų darbo pokalbių kandidatai turi surinkti lego robotą, o atranka vyksta kelias savaites. Nuo 2004 metų, kai buvo įkurta, organizacija visame pasaulyje tiesiogiai įdarbino daugiau kaip 10 tūkst. žmonių, turinčių ASS. Vis dėlto „Specialisterne“ Danijoje direktorius Carstenas Lassenas sako, kad tikruosius įdarbinimo skaičius įvertinti sunku, nes organizacija suveikė kaip katalizatorius. Daugybė kitų buvo įkvėptos sėkmės ir pradėjo savo veiklą, o įdarbinti pagal specialias programas pradėjo ir tokios įmonės kaip „Microsoft“. Tačiau „Specialisterne“ tikslas – įdarbinti milijoną žmonių, tad C. Lassenas priduria, kad dar liko daug kelio.

Galima pritraukti daugiau talentų

Anot C. Lasseno, šiuo metu darbo rinkoje vietos yra tik neurotipiniams žmonėms, kitai didelei visuomenės grupei užkertamas kelias. Duomenys rodo, kad maždaug 80 proc. žmonių, turinčių ASS, nedirba. „Jie neranda savo kelio į įmones, nes mes nemokame jų įdarbinti, manome, kad jie yra kitokie, esame įtarūs, baiminamės to, ko nepažįstame, todėl renkamės saugų sprendimą. Tačiau tie verslai ir vadovai, kurie pasirenka

kitą kelią, paprastai laimi“, – pabrėžia „Specialisterne“ Danijoje direktorius.

Jo teigimu, šiems žmonėms sudėtinga susirasti darbą, nes jiems reikia kitokio palydėjimo ir pagalbos. Pavyzdžiui, svarbus didesnis dėmesys, aiški komunikacija, taip pat reikėtų atsisakyti ironijos ar sarkazmo, eiti tiesiai prie tikslo, įvardyti trumpus ir aiškius terminus, kada darbas turi būti padarytas.

„Jei žmogaus IT žinios yra geros, bet jis nesugeba susirasti darbo, sakyčiau, kad yra 80 proc. tikimybė, jog kalbatės su žmogumi, kuris turi ASS, kadangi IT sektoriuje tikrai trūksta darbuotojų“, – teigia C. Lassenas.

Anot organizacijos vadovo, mokant atsirinkti šiuos darbuotojus ir sudarant jiems tinkamą aplinką, galima pritraukti 60 proc. daugiau talentų, kurie, kaip rodo Harvardo universiteto duomenys, pasirodo geriau nei neurotipiniai žmonės.

Procesų laiką nuo trijų dienų sutrumpino iki 20 minučių

130 šalių veikianti SAP įmonė remiasi „Specialisterne“ programa ir įdarbina žmones, turinčius ASS. Kaip teigia įmonės atstovai, į komandą įtraukus autistiškų žmonių, gerėja organizacijos kultūra, užmezgami ryšiai su dar nepakankamai atrastais talentais.

SAP programos „Autizmas darbe“ dalyvis Nicolas Neumannas įmonei sukūrė sistemą, kuri leido sudėtingų sąskaitų faktūrų apdorojimo laiką nuo trijų dienų sutrumpinti iki 20 minučių. Tai darbuotojas padarė laisvu laiku, o įmonei sprendimas nieko nekainavo.

„Mums labai reikėjo sutrumpinti procesų laiką, ir aš supratau, kad galiu sukurti loginę seką, kuri automatizuotų šiuos procesus. Šis sprendimas padeda sutaupyti laiko ir resursų, o gaunami duomenys yra tikslūs“, – viename informaciniame SAP vaizdo įrašė pasakoja N. Neumannas.

Pasak C. Lasseno, „Specialisterne“ testuoja žmonių įgūdžius, sužino jų stipriąsias puses ir tiesia tiltus su įmonėmis.

„Įmonių vadovai turėtų žinoti, kad kiekvienas žmogaus mąsto skirtingai, tad kiekvieną darbuotoją privalu vertinti ir su juo elgtis vienodai, bet juos kuruoti galima skirtingai. Dirbdami jiems netinkamoje aplinkoje, ASS turintys žmonės gali patirti stresą ar netgi potrauminio streso sindromą“, – atkreipia dėmesį pašnekovas.

Taigi organizacija autistiškiems žmonėms suteikia galimybių pagerinti būtent gyvenimiškus įgūdžius. C. Lassenas vardią, kad paprastai svarbu išmokyti prisistatyti, bendrauti su kitais žmonėmis, patarti, ko klausti, o ko nederėtų.

Taip pat mezgami kontaktai su įmonėmis: jų vadovams pasakojama apie autizmo spektrą, įvairovę, paaiškinama, kad atsižvelgus į šiuos skirtumus darbas komandoje gali būti daug sklandesnis.

„Kai supranti, kad kolegos yra skirtingi, pamatai jų stipriąsias

ir silpnybės, gali dalytis darbais. Pavyzdžiui, autistiški žmonės galbūt neprivalo dalyvauti minčių lietaus pratimuose, tačiau jie turi būti supažindinti su informacija ir idėjomis, nes jų įžvalgos yra be galo svarbios ir leidžia pamatyti, ar nieko nepraleidote“, – akcentuoja C. Lassenas.

Vietoj darbo pokalbio – lego dėliojimas

Prieš pradėdami įdarbinimo procesą organizacijos atstovai kalbasi su įmonės vadovais – siekia išsiaiškinti, ko tiksliai įmonė ieško. Nemažai dėmesio skiriama aplinkos analizei: koks aprangos kodas, ar biuras didelis, ar darbuotojai sėdi atskiruose kabinetuose ir pan.

„Paprastai žmonėms trūksta ne darbui reikalingų savybių – beveik visada kalta aplinka, ji neleidžia jaustis gerai. Kalbamės su žmogumi ir klausiamo, ar jis jautrus garsams, kvapams, kaip sekasi keliauti viešuoju transportu, kokioje erdvėje jaučiasi geriausiai.

Tokių klausimų vadovai galbūt neišdrįstų paklausti, bet iš tiesų tai labai svarbu“, – apie analizę prieš įdarbinimą pasakoja C. Lassenas.

Norintieji įsidarbinti taip pat kviečiami sudėlioti lego robotus. Anot „Specialisterne“ Danijoje direktoriaus, juos sukonstruoti galėtų ir dešimtmetis, bet čia svarbus ne rezultatas, o pats procesas.

„Vieni tiesiog apverčia dėžę, kiti atsargiai atidaro, skaito instrukciją, bet nesiima jokių veiksmų, dar kiti visas detales atskiria pagal spalvas. Mes stebime, kas vyksta, – mums svarbiausia ne rezultatas, o pats procesas, kaip žmogus dirba, ar bendradarbiauja su kitais, ar prašo pagalbos, ar baigia darbą... Esu matęs, kaip žmonės pradeda robotą programuoti kitaip, nei tai nurodyta, labai pažangiu būdu. Stebėdami procesą daug sužinome apie žmogų“, – teigia pašnekovas.

Įdarbinimas trunka kelias savaites, bet tai atsiperka

Jei įmonei reikia įdarbinti 10 žmonių, „Specialisterne“ į atrankas pakviečia maždaug 30, o atlikus minėtas užduotis atranka 15–20 – jie toliau dalyvauja maždaug dvi savaites trunkančioje programoje. Jos metu toliau pateikiamos užduotys, tiesiogiai susijusios su darbo pobūdžiu, o pasibaigus programai organizacija įmonei pateikia sąrašą kandidatų, kurie komandai tiktų labiausiai.

C. Lassenas sutinka, kad toks atrankos procesas užtrunka gerokai ilgiau, tačiau pabrėžia, kad 95 proc. įdarbinimo atvejų yra sėkmingi.

„Įmonės džiaugiasi rezultatu, sako, kad ASS turintys žmonės

pasirodo 60 proc. geriau nei neurotipiniai. Pagerėja ir bendras komandos darbas, komunikacija, procesai, o tai suteikia naudos visai komandai. Juk dauguma darbuotojų mėgsta, kai jų vadovai kalba aiškiai, tiksliai, o strategija nuolat nesikeičia“, – svarsto „Specialisterne“ direktorius.

Pasak jo, ypač gerai ASS turintys žmonės pasirodo tiksliųjų mokslų sektoriuje: „Tokių darbuotojų poreikis yra didžiulis, bet vadovai žvejoja kitame ežere ir jų nepasiekia, nes neturi įrankių. Kalbame apie šimtus tūkstančių žmonių, kurie būtų nepasiekiami darbo rinkai.“

C. Lassenas priduria, kad šie darbuotojai paprastai yra labai atkaklūs, be pertraukos gali dirbti ilgesnį laiką nei neurotipiniai žmonės, itin gerai pastebi detales, todėl randa klaidas, kurių kiti nepastebėtų, yra ištikimi darbovietai.

Pasigenda drąsių įmonių, trukdo ir stereotipai

Nors tiesiogiai organizacija visame pasaulyje padėjo įsidarbinti 10 tūkst. žmonių, C. Lassenas pripažįsta, kad jų tikslas – įdarbinti milijoną ASS turinčių žmonių. „Dar esame toli nuo tikslo“, – sako jis.

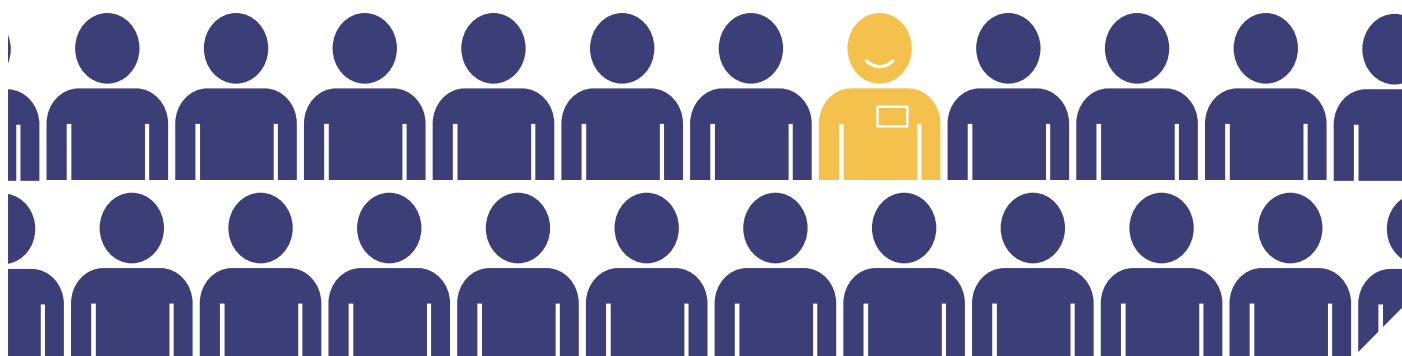
Pašnekovas priduria, kad sunkumų kelia ir vyraujantys stereotipai – trūksta drąsių įmonių, kurios išdrįstų žvelgti į tolesnę perspektyvą, o ir vyresnė karta ne tokia supratinga, todėl jis deda daug vilčių į jaunąją kartą.

Jo teigimu, pati programa taip pat yra gana brangi. Vis dėlto, kalba jis, vertinant ilgalaikius pokyčius, įdarbinimo skaičius ir laiką, kurį žmonės sugaištų ieškodamos darbuotojų arba juos keisdamos, tai atsiperka: „Toks darbuotojas įmonėje tikriausiai pasiliks ilgą laiką, tad iš dalies sutaupome laiko.“

Tačiau, pasak C. Lasseno, įmonių vadovai biudžetą paprastai planuoja metams, todėl nesiryžta imtis kitokių sprendimų.

„Reikia žvelgti į ilgalaikius siekius ir gerąsias puses, kadangi tai yra lemiama investicija į įmonės ateitį. Dar nesutikau tokio direktoriaus ar vadovo, kuris pasakytų: „Tai buvo didžiulė klaida, neturėjome taip elgtis.“ Tokių vadovų nebūna“, – šypsosi „Specialisterne“ Danijoje direktorius.

SPECIALISTERNE
FOUNDATION
ENABLING ONE MILLION JOBS



Pika valgymo sutrikimas:

kas tai, priežastys ir kaip spręsti



Laura Šaulytė-Graičiūnienė

„Nežinome, ką daryti! Mūsų vaikas valgo muilą, kremą, plastiliną, kramto net žaisliukus... Kodėl jis taip daro?“ – guodžiasi

tėvai, apimti nevilties. Priežastis greičiausiai yra valgymo sutrikimas *pika* (angl. *pica*), kai valgomi ar kramtomi ne maisto produktai.

Pika diagnozuojama, kai:

- valgomi ne maisto produktai (popierius, žemė, plaukai, buitinė chemija, dideli kiekiai ledo, dažai, netgi išmatos), laišoma ar bandoma sukramtyti stiklą, metalą;
 - vaikui daugiau nei 18 mėnesių – maži vaikai nevalgomus daiktus ragauja norėdami pažinti aplinką;
 - neįprastas valgymas trunka ilgiau nei mėnesį;
 - tai nėra susiję su kultūriniais ar socialiniais papročiais.
- Pastaruoju metu *pika* glaudžiai siejama su autizmu. Pagal naujausius tyrimus, net iki 25 proc. autistiškų vaikų gali turėti šį valgymo sutrikimą. Palyginkite: *pika* atsiranda tik 3–5 proc. vaikų, kurie turi kitokių raidos sutrikimų ar visai jų neturi.

Pika priežastys

1. Sensorika. Dažniausia šio valgymo sutrikimo priežastis – pakitusi sensorika. Autistiški vaikai dažnai ieško stipresnių pojūčių ir bando savo poreikius patenkinti valgydami ne maisto produktus. Jie gali alkti tam tikro skonio, pavyzdžiui, itin kartaus (muilo), tekstūros (smėlio) arba jausti stiprų kramtymo poreikį (plastikas, guma).

2. Mityba. Dažnai *pika* atsiranda dėl tam tikrų mineralinių medžiagų ar vitaminų trūkumo ir rodo nepakankamą mitybą arba tiesiog prastą maistinių medžiagų pasisavinimą. Dažnai girdime apie kreidos valgymą. Priežastis gali būti per mažas geležies ar cinko kiekis organizme. Autistiškų vaikų mityba dažnai būna sutrikusi, pasitaiko ir prasto pasisavinimo, todėl patiriamą trūkumą organizmas bando kompensuoti norėdamas nevalgomų dalykų.

Maistinių medžiagų trūkumo sukelta *pika*, beje, dažna ir tarp žmonių, neturinčių raidos sutrikimų. Pavyzdžiui, besilaukiančių moterų dažnai keisti valgymo ypatumai taip pat yra *pika*. Besikeičiančiam organizmui trūksta maistinių medžiagų ir valgomi ne tik rauginti agurkėliai, bet ir molis ar ledas.

3. Obsesinis kompulsinis sutrikimas (OKS). *Pika* gali būti ir OKS išraiška, ypač jei vaikas turi intelekto sutrikimą. Tai dažniausiai kyla dėl kamuojančio didelio nerimo. Pavyzdžiui, paauglė, bijodama, kad kas nors blogo nutiks jos mamai,

keletą metų savo baimes malšina valgydama popierių. Nors ir suvokdama, kad šis įprotis mamai niekuo nepadės, negalėjo jo atsikratyti – nerimas buvo stipresnis už ją.

4. Suvokimas. Tai nėra dažna *pika* priežastis, bet kai kuriems vaikams tiesiog gali būti sunku atskirti, kurie daiktai yra valgomi, o kurie – ne. Tai galima pastebėti, jei vaikas valgydamas maistą iš vienkartinės lėkštės kartu valgo ir popierių ar kartu su batonėliu kramto ir jo pakuotę.

5. Dėmesio trūkumas. Itin reta *pika* priežastis. Komunikacijos iššūkių patiriantys vaikai dėmesio nori lygiai taip pat, kaip ir įprastos raidos vaikai, tačiau jiems sunku tai parodyti ir atkreipti į save dėmesį. Taigi, kartais geriausiu būdu tampa įvairių daiktų valgymas. Taip jis gali ne tik siekti dėmesio, bet ir ko nors vengti, pavyzdžiui, mokyklos ar kokios nors veiklos.

6. Priežastys gali būti ir susipynusios. Autistiški vaikai dažnai turi ir sensorinių iššūkių, ir daug nerimo, ir suvokimo problemų,



ir mitybos sutrikimų. Todėl dėl geležies trūkumo prasidėjusi *pika* gali sutapti su patiriamu dideliu nerimu arba tiesiog tapti rutiniu elgesiu.

Ką daryti, jei įtariate *pika*?

Su šiuo iššūkiu susidūrusių šeimų galima paguosti nebent tuo, kad įprastai *pika* praeina per kelis mėnesius. Tačiau, ypač jei vaikas turi intelekto sutrikimą, gali trukti ir metus ar net visą gyvenimą.

Jokiu būdu nenumokite ranka: „Ai, kaip nors susitvarkysime.“ Nevalgomų dalykų valgymas ir kramtymas gali ne tik sutrikdyti virškinimą, pažeisti burnos ar žarnyno gleivinę, bet ir sukelti apsinuodijimą ar rimtų sužeidimų. Įtarus *pika* rekomenduojami tokie žingsniai:

- Atskirti, kokius nevalgomus daiktus mėgsta vaikas, ir juos paslėpti. Tegu namai būna visiškai saugūs. Dažnai siurbti grindis ir baldus, surinkti išmėtytus žaisliukus, užrakinti spinteles.
- Reguluoti vaiko mitybą, daug kartų per dieną siūlyti sveikų užkandžių (galima net kas pusvalandį).
- Gydymo įstaigoje atlikti tyrimus ir įsitikinti, ar jūsų vaikui netrūksta mineralinių medžiagų, vitaminų, ar geri bendri kraujo rodikliai. Taip patvirtinsite arba atmesite galimą šio valgymo sutrikimo priežastį – maistinių medžiagų trūkumą. Nepakenktų pasikonsultuoti ir su gydytoju dietologu.
- Išsiaiškinti, kodėl prasidėjo *pika*. Stebėti, kas labiau traukia vaiką – skonis, tekstūra, kada jis valgo ne maistą, kaip po to jaučiasi. Galite lentelėje nuolat žymėti, ką ir kada vaikas valgo, įvykius prieš ir po. Ši lentelė padės jums ir specialistams greičiau išsiaiškinti galimas priežastis.
- Būtina įspėti darželio, mokyklos ar dienos centro darbuotojus apie šį sutrikimą. Suteikti jiems kuo daugiau informacijos apie *pika*, instruktuoti, kaip šioje situacijoje geriausia elgtis. Bus ramiau ir jums, ir vaikui, kai visur bus elgiamasi vienodai. Jei įmanoma, prašykite ugdymo specialistų žymėti, ką ir kada vaikas suvalgė.
- Nesigėdyti ir neslėpti to nuo draugų ar artimųjų, kad vaikas būtų kuo labiau apsaugotas.
- Jei yra poreikis, kreiptis į psichologą ar elgesio terapijos specialistą, kad galėtumėte kartu išsiaiškinti priežastis bei atrasti tinkamus būdus padėti vaikui.

Sensorinės kilmės *pika*

Dėl maistinių medžiagų trūkumo kilusi *pika* pašalinama gana greitai (ištyrus kraują ir skyrus trūkstamų papildų), o sensorines problemas pašalinti trunka ilgiau. Štai vienas autistiškas berniukas jau penkerius metus valgo popierių ir graužia plastikinius žaislus. Specialistai įtaria, kad susipynusios kelios priežastys, tačiau viena pagrindinių – sutrikę pojūčiai.

Vaikui nuolat reikia stipriai stimuliuoti burną ir žandikaulį. Buvo pasitelkta taikomosios elgesio analizės terapija, atlikti įvairūs tyrimai, bet vaikui labiausiai padėjo keli kramtyti skirti žaislai. Tačiau vis tiek dar pasitaiko, kad berniukas suvalgo popieriaus. Vis dėlto, kai neturi burną stimuliuojančių daiktų, *pika* paaštrėja. Jei įtariate, kad jūsų vaikui yra sensorinės kilmės *pika*, pirmiausia reikėtų išsiaiškinti, kas jam patinka – skonis, tekstūra, o gal tiesiog reikia stipriai stimuliuoti burną.

Atkreipkite dėmesį, kokius daiktus vaikas valgo: kietus, tąsius, minkštus, burius, juos tik kramto ar nuryja. Pabandykite juos pakeisti panašios konsistencijos maisto produktais. Pavyzdžiui, galima duoti graužti kieto varškės sūrio, džiovintos mėsos juostelių (jų galima ir patiems sudžiovinti orkaitėje ar džiovyklėje, kad nebūtų per sūrios), obuolių sūrio. Smėlį, žvyrą keiskite kukurūzų kruopomis, smulkintais avižų ar kitais dribsniais. Nevirti miltiniai ar iš daržovių pagaminti makaronai atstos plastiką. Tirštas linų sėmenų kisielių konsistencija panašus į klijus, o ir yra labai naudingas pažeistai virškinimo trakto gleivinei.

Gali būti, kad vaikui patinka ne tekstūra, o skonis. Pavyzdžiui, valgo kremą, muilą, bando ragauti buitinės chemijos ar kramtyti nuorūkas. Greičiausiai jam patinka kartus ar stiprus skonis. Reikalingų pojūčių suteiksite į žaliuosius kokteilius įmaišę karčių žolelių (sukatžolių, karčiųjų kiečių, kraujažolių), tačiau prieš tai pasikonsultuokite su patyrusiu žolininku ar fitoterapeutu.

Nupirkite kietų kramtukų ir išmokykite jais naudotis jaučiant poreikį. Iškart įsigykite kelių formų ir minkštumo kramtukų, kad vaikas atrastų sau tinkamiausią.

Jokiu būdu nebarkite vaiko už tokį elgesį. Net ir suvokdamas, kad elgiasi netinkamai, greičiausiai jis negali savęs kontroliuoti. Geriau kantriai mokykite rinktis maisto produktus ar kitus pakaitalus. Internetu galite įsigyti ir atsisiųsti valgomos kreidos, valgomo molio ar valgomo popieriaus. Sumalę džiovintų grybų, riešutų ir alyvuogių galite pagaminti kažką panašaus į purvą. Bendradarbiaudami su vaiku *pika* įveiksite daug greičiau.

Iš pirmų lūpų

Mano sūnui *pika* atsirado, kai jis buvo šešerių. Iškrita daug pieninių dantų, burna liko apytuštė, todėl sutriko pojūčiai. Tuštumo jausmą vaikas kompensavo kramtydamas rankšluosčių siūlus, pūkus, nuluptus dažus, laižė druskos lempas. Pagal išmatų turinį net galėdavau pasakyti, kurioje žaidimų aikštelėje darželyje vaikas lankėsi...

Kelis kartus teko apsilankyti ir ligoninėje, nes labai sutriko virškinimas. Vaikas puikiai atskyrė valgomus dalykus nuo nevalgomų ir suvokė, kad jo laukia ligoninė, kad negalima taip elgtis, bet negalėjo savęs kontroliuoti.

Išsiaiškinome, kurie daiktai jį labiausiai traukia ir juos paslėpėme, o *pika* dingo maždaug po pusmečio. Įtakos galėjo turėti ir tai, kad pradėjo dygti dantys. Beje, *pika* metu burnos stimuliacijos poreikis buvo toks stiprus, kad dingo visi kiti sensoriniai iššūkiai, pavyzdžiui, vaikas nustojo naudoti garsines stimuliacijas. Jai pasibaigus, viskas grįžo.

Naudota literatūra:

- 1.Fields V., ir kiti. *Prevalence of pica in preschoolers with and without autism spectrum disorder, study to explore early development*. United States, 2008–2016. Pateikta iš: Epidemic Intelligence Service Conference. April 29–May 2, 2019.
- 2.*Paper eating: An unusual obsessive-compulsive disorder dimension*. Interneto nuoroda <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4866349/>
- 3.*Parent's Guide to Managing Pica in Children with Autism*. Interneto nuoroda <https://www.autismspeaks.org/sites/default/files/2018-08/Pica%20Parents.pdf>

Sensoriškai tinkama apranga

Laura Šaulytė-Graičiūnienė



Negaliu pakęsti drabužių, kuriuose yra vilnos. Jei audinyje jos yra bent keli procentai, kūnu jaučiu kiekvieną plaukelį. Niežti, erzina, pila prakaitas ir galų gale tampa pikta. Ir tik dėl netinkamo drabužio. Tačiau aš net nesu autistiškas asmuo, kuriam kyla sensorinių iššūkių. O kaipgi jaučiasi vaikas, kuriam aplinkui ir taip apstu dirgiklių?

Bendraujantis vaikas gali pasakyti, kad jį, tarkim, dusina šalikas, spaudžia ar smukčioja batai, etiketės kamputis braižo kaklą, erzina siūlės prie kojų pirštų. Tačiau kartais net ir suaugusiajam sunku sąmoningai suprasti tokius dalykus, ką kalbėti apie vaiką. Nekomunikuojančiam asmeniui dar sudėtingiau – jis net negali pranešti apie nepatogumą, telieka irzlumas ir pyktis.

Visą dieną jaučiamas dirgiklis išbalansuoja nervų sistemą, todėl ilgai vos nutikus kokiam dar vienam nemaloniam dalykui (o kartais nereikia ir jo), gali kilti pykčio priepuolis ar net išlydis. Nežinodami apie netinkamą drabužį tėvai ar prižiūrėtojai vaiko siunčiamus signalus interpretuoja neteisingai arba visai nesupranta „ko tas rėkia“. Kitą dieną vėl velkami dirginantys drabužiai, ir istorija kartojasi.

Kokios drabužių dalys ar savybės gali erzinti?

- Audinys: vilna, orui nepralaidi sintetika, tekstūriškumas, kietumas ir šiurkštumas.
- Viduje esančios etiketės.
- Sagos, užtrauktukai, raišteliai vidinėje juosmens pusėje.
- Siūlės, įskaitant kojinių, pėdkelnių, pirštinių ir apatinio trikotažo.
- Dekoracijos: žvyneliai, nėriniai ar įmantrios apykaklės.
- Aplikacijos, kurių vidinėje pusėje gausu siūlų, kurios netinkamai apsiūtos papildoma medžiaga.
- Vidinėje pusėje neprisiūtos, atspurusios kišenės.

Iššūkių gali kelti ne tik audiniai, bet ir gerų smulkiosios motorikos įgūdžių reikalaujantys drabužiai. Juos sunku savarankiškai apsivilkti, nuolat reikia prašyti pagalbos, o paaugliui ar suaugusiam asmeniui tai gali būti nemalonu. Todėl vėl kyla pyktis.

Gali būti sunku apsivilkti drabužius:

- su daugybe sagų ar kabliukų, ypač smulkii;
- su užtrauktukais, ypač sunkiai pasiekiamose vietose;
- siauromis klešėmis ar rankovėmis, itin priglundančius;

- su daugybe detalių, papuošimų;
- ankšta apykakle;
- pėdkelnės, tamprios kojines;
- pirštuotas pirštines ar pirštines su pamušalu;
- sportinės liemenės;
- apsiauti batus su raišteliais ar ankštu aulu;
- susijusti diržu.

Jau seniai ne problema rasti plius dydžio drabužių ar kaip tik itin smulkiems ar aukšties žmonėms, taip pat besilaukiančioms moterims, o štai sensoriškai pritaikytų rūbų dar reikia atkakliai ieškoti. Tiesa, užsienio gamintojai jau keletą metų aktyviai siūlo specialius drabužius jautriems ar negalių turintiems žmonėms.

Kur pirkti pritaikytų drabužių?

Sensoriškai pritaikyti rūbai turi atitikti nemažai kriterijų, nes ne visi žmonės vienodai jautrūs. Drabužiai turėtų būti:

- pasiūti iš švelnaus, glotnaus natūralaus arba sintetinio audinio;
- be etikečių viduje;
- laisvi arba tamprūs, nevaržantys judesį;
- aplikacijos, dekoratyviai elementai nesiliesti prie odos arba turi būti tinkamai apsiūti;
- vietoj sagų, kabliukų, užtrauktukų, raištelių, ypač vidinių, – magnetiniai segtukai;
- be siūlių, išvirškčiomis ar plokščiomis siūlėmis arba tinkami viltis bet kuria puse;
- plačiomis tampriomis gumomis arba visai be jų, ypač apatinis trikotažas;
- su išorinėmis, o ne vidinėmis kišenėmis;
- batai užsegami užtrauktuku, lipukais, elastiniais raišteliais arba tiesiog įsispiriami.

SAM, Nyderlandai

<https://www.samsensoryclothing.com/>

Švelnaus audinio marškinėliai ir apatinis trikotažas berniukams ir mergaitėms. Be vidinių siūlių, etikečių – be spaudžiančio kraštelio. Taip pat siūlomos kelnės, kurios mažai arba visai neįaudrina sensorinės sistemos. Prie kai kurių drabužių netgi pridėta suktukų.

„Sensory Smart Clothing“, Kanada

<https://www.etsy.com/shop/SensorySmartClothing>

Vaikiški (iki 14 metų) drabužiai be etikečių, iš itin švelnaus audinio, su išorinėmis siūlėmis. Suknelės, kelnės, marškinėliai trumpomis ir ilgomis rankovėmis, tamprės, šortai, apatinis trikotažas iš švelnaus bambuko pluošto.

„Spectra Sensory Clothing“, Jungtinė Karalystė

<https://www.spectrasensoryclothing.co.uk/>

Švelnaus audinio kojinės be siūlių, specialūs guminiai batų raišteliai, pėdkelnės neerzinančia plokščia siūle.

„Independence Day Clothing“, JAV

<https://www.independencedayclothing.com/shop>

Autistiško berniuko mamos iniciatyva atidarytoje parduotuvėje

rasite drabužių, kuriuos galima vilkėti bet kuria puse – taigi vaikas gebės savarankiškai greitai apsirengti. Drabužiai iš švelnių audinių, be etikečių, neperkrauti detalėmis. Prekiauja suknelėmis, šortais, kelnėmis, tamprėmis, marškinėliais, džemperiais, apatiniu trikotažu. Šiuo metu laikinai sustabdę veiklą, išparduoda prekes, tačiau žada sugrįžti gerokai atsinaujinę.

„SmartKnitKIDS“, JAV

https://www.amazon.com/stores/SmartKnitKIDS/page/007782AC-6C70-4592-9114-63B2A2BDE9FE?ref_ast_bln

Mezga vaikiškas kojines, apatinį trikotažą, braletes mergaitėms. Visi drabužiai be siūlių ir gumų, iš švelnaus sintetinio audinio, tamprūs, nevaržantys judesių.

„Nonetz“, JAV

<https://www.nonetz.com/>

Prekiauja tik vaikiškais ir vyriškais maudymosi šortais. Tačiau ne bet kokiais – juose nėra erzinančio tinklelio, kuris dažniausiai nepatinka nei berniukams, nei suaugusiems vyrams. Vietoj tinklelio – vandeniui atsparus švelnaus audinio įsiuvas. Taigi maudytis ir saugu, ir patogiu.

„Sensory Smart“, Jungtinė Karalystė

<https://www.sensorysmart.co.uk/>

Prekiaujama daugybės gamintojų drabužiais jautriems vaikams ir suaugusiems.

Kad ir kaip būtų gaila, smulkių gamintojų kuriami sensoriškai pritaikyti drabužiai ne visuomet atrodo šiuolaikiški ir stilingi. Dėvėdami keistus drabužius vaikai gali tapti pajuokos objektu mokykloje ar kitoje aplinkoje. Todėl labai džiugu, kad kai kurie didieji gamintojai atkreipia dėmesį į sensoriškai pritaikytus drabužius ir kuria atskiras linijas.

„Tommy Hilfiger“ drabužių linija „Tommy adaptive“ (<https://lt.tommy.com/tommy-adaptive-for-kids>) yra

su magnetiniais užsegimais ir lipukais. Taip pat galima rasti drabužių reguliuojamu juosmeniu, klešnių ar rankovių ilgiu. Drabužiai siuvami vaikams ir suaugusiems.

„Nike“ siūlo „FlyEase“ (<https://www.nike.com/flyease>) sportinius batelius, į kuriuos itin patogiu tiesiog įsispirti nebijant pažeisti užkulnio, taip pat jų nereikia rišti. Batus apsiauti taip pat paprasta kaip šlepetes. Tokių batų siūloma ir vaikams, ir suaugusiems.

„Under Armour“ turi nemažai drabužių be siūlių. Tai sportinės liemenės, marškinėliai įvairių ilgių rankovėmis, džemperiai, tamprės.

„Target“ linijoje „Adaptive Clothing“ (<https://www.target.com/c/kids-adaptive-clothing/-/N-11aue>) yra batų, kurių viršus nusegamas užtrauktuku, todėl paprasčiau apsiauti ir nusiauti. Taip pat drabužių plokščiomis neerzinančiomis siūlėmis, be etikečių viduje, reguliuojamu klešnių pločiu.

„Kohls“ siūlo liniją „Adaptive Clothing“ (<https://www.kohls.com/catalog/adaptive.jsp?CN=Feature:Adaptive>). Joje yra šone atsegamų džinsų, kad būtų galima lengviau pakeisti

sauskelnes, praplatinamos klešnės, gumute su užsegimu sutraukiamas juosmuo, kad nereikėtų diržų. Drabužiai siuvami iš švelnaus audinio, be etikečių viduje, plokščiomis siūlėmis.

O kaip Lietuvoje?

Lietuvoje turime nemažai didelių aprangos gamintojų, o dar daugiau – smulkių įmonių, bet rasti sensoriškai pritaikytų drabužių itin sudėtinga. Tėvams tenka pavaikšioti po parduotuves ir iščiupinėti drabužius, o nusipirkus nepažeidžiant audinio nuardyti etiketes.

Drabužių iš švelnaus audinio ir išvirkščiomis siūlėmis nesunku rasti tik kūdikiams. Vos ūgtelėjusiam vaikui tenka rinktis rūbus, kokius dėvi ir neurotiški suaugusieji.

Kartais tėvai drabužius atžaloms siūdinai individualiai. Įmonės „Dilly Design“ atstovai patikino, kad į juos visada galima kreiptis su prašymu pasiūti drabužių be etikečių ir su išvirkščiomis siūlėmis. Iš didesnių gamintojų kol kas tik „Audimas“ turi apatinių be siūlių, o „Omniteksas“ siūlo labai švelnius bambuko pluošto drabužius. Dvipusių, iš lengvo sintetinio audinio ir nevaržančių judesių drabužių galima įsigyti sporto prekių parduotuvėse. Taip pat Lietuvoje galima rasti ir jau minėtų „Nike FlyEase“ batų bei „Under Armour“ drabužių be siūlių.

O kol kas telieka siųstis iš užsienio šalių ar Lietuvoje pirkti įprastus drabužius ir juos pritaikyti prie vaiko poreikių.

Kaip pritaikyti drabužius?

- Medžiaginius batų raištelius pakeiskite silikoniniais arba elastiniais.
- Informacines ir vardines etiketes nuardykite siūlių ardikliu arba nukirpkite prie pat siūlės ir užklijuokite palenkimo juostelę.
- Išvirkščiojoje aplikacijos pusėje prisūkite skiautę švelnaus audinio.
- Pašalinkite trikdančias dekoracijas.
- Nuardykite apykakles.
- Kelnų sagas pakeiskite prisuvamu lipuku.
- Naujus drabužius kelis kartus išskalbkite, kad jų audinys suminkštėtų

Uniformos – bėda ir vaikams, ir tėvams

Privaloma mokyklinė apranga dažniausiai nėra sensoriškai pritaikyta. O ją sudaro ir kaklaraiščiai, ir liemenės, ir standžios apykaklės, ir judesius varžantys švarkai. Audinys taip pat ne visada malonus jautriam vaikui. Be to, ir ją apsivilkti gana sudėtinga, ypač kai reikia skubėti, pavyzdžiui, po kūno kultūros pamokos. Leisti nedėvėti uniformos – ne išeitis, nes taip tik didinama atskirtis. Taigi, mokykla, kurioje ir taip apstu dirgiklių, gali tapti fiziškai nebepakeliamu dalyku dar ir dėl uniformos.

Vis dėlto netrukus turėtume sulaukti sprendimo – asociacijos „Alytaus lietaus vaikai“ partneris „Kvarkvarelėja“ plėtoja imituojamų uniformų idėją. Jie siūlys galimybę ant sensoriškai neutralių laisvalaikio drabužių atspausti uniformos detales. Paprastas tamprus megztukas su nupieštomis sagomis vizualiai primena susegamą, taip pat galima pavaizduoti marškinėlių apykaklę ar liemenę. Toks rūbas vizualiai panašus į uniformą ir nekrinta į akis, o vaikui yra patogus ir nekelia papildomo nerimo.

Aktyvūs „Kretingos lietaus vaikų“ pirmasis pusmetis

Jūratė Barkauskienė ir Rima Neverauskytė-Brundzienė

„Kretingos lietaus vaikai“ – tai vos prieš pusmetį įsikūrusi autistiškus vaikus ir paauglius auginančius tėvus bei specialistus burianti asociacija. Šiuo metu asociacijai priklauso 15 narių. Burtis į asociaciją paskatino poreikis paremti vieniems kitus, palaikyti mūsų vaikus ir tapti autistiškų vaikų, paauglių ir suaugusiųjų balsu savo rajone. Panorame būti pastebėti ir išgirsti!

Vos susibūrę supratome, kad turime pradėti nuo švietimo – visuomenės, ne tik pavienių kretingiškų, bet ir mokytojų, moksleivių, darželių lankančių vaikų tėvų supažindinimo su autistiškų asmenų pasauliu. Tik tada pamažu keisis žmonių požiūris, supratimas ir mūsų mieste pagaliau bus labiau priimami autistiški asmenys. Todėl vos išgirdę savivaldybės kvietimą rajono nevyriausybiniams organizacijoms teikti paraiškas

dešimtys bendrojo ir ikimokyklinio ugdymo pedagogų. Dėl šios akcijos, įstaigoms bendradarbiaujant, o personalui itin domintis, akiniai per kelis mėnesius apkeliavo visas Kretingos miesto ir rajono švietimo įstaigas, su jais susipažino ir Palangos PPT, Respublikinės Klaipėdos ligoninės Klaipėdos psichosomatinio skyriaus, LSMU Palangos klinika Palangos streso ligų skyriaus darbuotojai, personalas.

Pandemijos suvaržymai išmokė bendrauti per nuotolį, bet tai niekada neprilygs susitikimui akis į akį, gyvai sielų bendrystės šventei. Tokią šventę patyrėme paskutinę liepos savaitę susibėgę į „Kretingos lietaus vaikų“ šeimų stovyklą! Šią stovyklą pavyko suorganizuoti padedant Kretingos Šv. Antano dienos centrui. Stovykloje su tai čia mokytojais Artūru ir Daiva išmokome tai čia ir pratimų, stiprinančių sveikatą (ir psichologinę, ir fizinę), gerinančių savijautą. Jaunimas galėjo išbandyti kinų kaligrafiją, kuri naudinga sutelkiant dėmesį, nusiraminant ir bendrai psichologinei būsenai. Su „Plunksnos linijos“ įkūrėja menininke Rasa Statkuviene kūrėme angelus. Susipažinome su Kretingos

priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos gaisrininkais ir jų darbu, galėjome trumpai pabūti tikrais gaisrininkais, o po instruktažo, surengtų estafėčių visi buvome šauniai palaistyti iš gaisrinės patrankos. Aplankėme „Nuaras“, Klaipėdos regiono gyvūnų globos namus, o Liudo Augaičio sodyboje susitikome su Liudu Augaičiu, įmonės „Laimingas raitas“ asociacijos vadovu, kartu su raitaisiais skautais dalyvavome rikiuotėje ir prisistatėme kaip „Kretingos lietaus vaikų“ būrys su šūkiu „Draugystė jėga“. Vėliau skautų raitelių prižiūrėti jodinėjome.

Penkias dienas trukusi stovykla padėjo geriau pažinti vieniems kitus, mokytis suprasti ir džiaugtis vasaros teikiamais smagumais, sužinoti ir patirti naujų dalykų. Buvo gera stebėti, kaip nedrąsūs, šiek tiek naujų žmonių ir naujos aplinkos išsigandę jaunieji stovyklautojai po dienos jau klegėdami kartu lėkė per pievą.

Kretingos miestas ir rajonas Lietuvos mastu nėra dideli, bet čia gyvena šaunūs, geranoriški žmonės, kurių dėka rajone vis plačiau skleidžiama informacija apie autistiškus vaikus, paauglius ir suaugusiuosius. Dar tik pradžia, bet tikime, kad kuo toliau, tuo labiau autistiški vaikai, paaugliai ir suaugusieji bus pastebėti, išgirsti ir priimti.

Jeigu norite tapti „Kretingos lietaus vaikų“ nariu ar prisidėti prie mūsų vykdomų projektų, rašykite kretingos.lietaus.vaikai@gmail.com



įvairioms veikloms finansuoti, savo paraišką suskubome pateikti ir mes. Gautą finansavimą numatėme paskirti paskaitoms apie autizmą parengti ir rudenį jas pristatyti rajono mokyklų moksleiviams, mokytojams bei darželinukų tėvams.

Džiaugiamės, kad mus palaiko ir su mumis nuoširdžiai bendradarbiauja Kretingos psichologinė pedagoginė tarnyba. Balandį kartu su šia tarnyba sukvietėme rajono pedagogus, kitus specialistus į nuotolinę paskaitą apie autizmą, kurią mums surengė Lietuvos autizmo asociacijos „Lietaus vaikai“ valdybos narė ir žurnalo „Lietaus vaikai“ vyriausioji redaktorė Barbora Suisse bei autizmo diagnozę turintis Povilas Stanulis. Vėliau bendradarbiaujant su „Alytaus lietaus vaikais“, talkinant Kretingos PPT buvo surengta akcija „Žvilgsnis į autistiško vaiko, asmens pasaulį per simuliacinius akinius“. Su akiniais nors akimirka autistiško asmens jauseną „iš vidaus“ galėjo patirti



Kaip „Titanikas“ mane išgelbėjo

Istorija apie berniuką, kuris iš lego pastatė didžiausią pasaulyje laivą
„Titanikas“ kopiją, ir kaip tai pakeitė jo gyvenimą



FILMAS VISAI ŠEIMAI
GREITAI KINO TEATRUOSE
IGARSINTAS LIETUVIŠKAI



DuKine.lt
fb.com/DuKine.lt
instagram.com/DuKine.lt





Montessori lavinamosios kortelės vaikams – skirtos lavinti vaiko mąstyseną, vaizduotę, tobulinti skaitymo, rašymo įgūdžius bei pažinti naujus objektus per praktines užduotis. Kortelės sukurtos pagal Montessori pedagogikos metodą. Kartu su kortelėmis leiskitės į nepamirštamą kelionę mokytis įvairių daiktų, objektų pavadinimus.

Mus rasite

<https://www.montessorikorteles.lt>

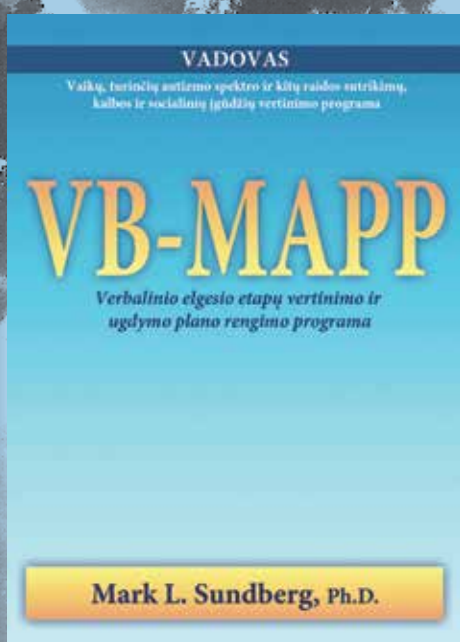
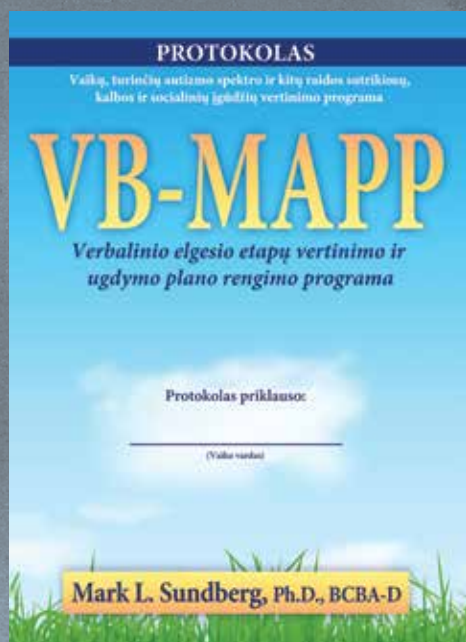
<https://www.instagram.com/montessorikorteles.lt>

<https://www.facebook.com/montessorikorteles.lt>

info@montessorikorteles.lt

Pasaulyje populiarius leidiniai autizmo tema

ABA priemonės



Šias knygas galite įsigyti www.abapriemones.lt, el.paštas: info@abapriemones.lt